

Derleme Makalesi/Review Article

AMERİKAN SİYASET BİLİMİNİN İDEOLOJİK İŞLEVSELLİĞİ: SİYASAL GELİŞME KAVRAYIŞI¹

*THE IDEOLOGICAL FUNCTIONALITY OF AMERICAN POLITICAL SCIENCE:
THE COMPREHENSION OF POLITICAL DEVELOPMENT*

Rezzan AYHAN TÜRKBAĞ*

Öz

Siyasal gelişme kavrayışı İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Amerikan siyaset bilimi içinde üretilmiş; ardından siyaset bilimi literatüründe hâkim bir konuma ulaşmıştır. 1970'lere kadar süren hâkimiyet Soğuk Savaş'ın belirleyiciliği altındaki tarihsel koşullarından bağımsız değildir. Bu tarihsel süreç içinde yaşanan sosyal bilimlerdeki kuramsal ve metodolojik değişimler Amerikan siyaset bilimi üzerinde kaçınılmaz olarak etkide bulunmuştur. Çalışmada, pozitivistimin öncülüğündeki söz konusu kuramsal ve metodolojik gelişmelerin bilimsellik vasfı sorgulanarak Amerikan siyaset bilimine yönelik eleştirel bir değerlendirilme yapılacaktır. Böylece Amerikan siyaset biliminin, tam da eleştirdiği boyutu ile ideolojik işlevsellik edindiğinin ortaya konması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Amerikan Siyaset Bilimi, Pozitivizm, Soğuk Savaş, Siyasal Gelişme, İdeolojik İnşa

Abstract

The comprehension of political development was produced in the aftermath of World War II, particularly in American political science, and then achieved to have a dominant position in the extant literature. This dominant position, lasted until the 1970's, is conditional to historical circumstances created by the Cold War. In this historical process, theoretical and methodological changes undergone in disciplines of social sciences heavily influenced American political science. In the study, it is aimed to make a critical evaluation towards American political science by questioning the theoretical and methodological perceptions, mostly developed under positivism. In conclusion it is argued that American political science has acquired a very functionality based on dimension which has been questioned by itself.

Keywords: American Political Science, Positivism, Cold War, Political Development, Ideological Construction

* Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, rayhan@pau.edu.tr

¹ Bu çalışma, Filiz Zabcı danışmanlığında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2014 yılında tamamlanan "Bilim ve İdeoloji Ekseninde Siyasal Gelişme Kavrayışına Eleştirel Bir Bakış" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

EXTENDED SUMMARY

Research Subject

At the center of the study is the comprehension of political development that produced after World War II and which reached to a dominant position in American political science. The comprehension of political development, which became widespread under the determinism of the conditions of the Cold War, remained important until the 1970's. Its pioneering role in the process of emergence undertook theoretical developments in the social sciences accompanying historical conditions. The study focuses on the theoretical developments in the process of the development of the comprehension of political development and their relation to the Cold War ideology.

Purpose

The purpose of the study is to critically evaluate the comprehension of political development. This critical evaluation is limited to the ideological functionality of American political science.

Literature Review

There is a large literature on the comprehension of political development. The first period of political development studies in the 1950's and 1960's was related to the new nations in Africa and Asia. These studies are a case study for the selected country. In addition, a series of researches that addressed the relationship between the comprehension of political development with its epistemological problems took place under the umbrella of the SSRC (Social Science Research Council). In this context, political development studies pointed to the break-up of a legal-formal period and the emergence of an empirical and behavioral literature. There is limited criticizing studies related with the comprehension of the political development of this literature and of the fact that American political science turned into ideological construction. In this sense, the analysis of the comprehension of political development on the axis of science and ideology is expected to be a contribution to literature.

Methodology

The main problematic of the study is to shape the theories and ideas related to the comprehension of political development within the framework of American politics and foreign policy. The two main problems which are associated with each other and which are distributed from this main vein are the framework of the study: The first is the transformation of the political development of the American political science into an ideological building process; the second is the realization of the construction process in opposition to science, especially American political science and ideology. In analyzing the research problems, dividing the concept of ideology into positive and negative meaning was used as an important analysis tool.

Conclusion

In this study, the theoretical and methodological aspects of the comprehension of political development and its relationship with the area studies was emphasized and the assumption that the comprehension is related to the American politics and foreign policy of the Cold War period was supported. The ideological functioning of the comprehension of political development through the so-called detachment of ideology by the criteria of American political science is not independent of America's attempt to exert superiority in the world. With this approach that includes the opposition to science and ideology, epistemological, methodological data was mobilized to represent the science. This data, under the scope of positivist political theory, is a reflection of the attempt to put forward the comprehension of political development as a purely scientific concept free of values and ideology. With the scientific approach limited by factual evaluation, the ways of questioning, discussing and criticizing are closed and the existing order; in other words, reinforcement of the American-led superiority became possible. Science has become instrumental in a very different way from the means of intervention in the classical colonial system. American political science intertwined with American politics and foreign policy, transformed science into an ideological function. The comprehension of political development for other countries and especially for the newly freed countries in the form of colonialism has been placed in a central position and has constituted a concrete framework for this ideological construction process. In other words, while American political science is protecting itself with scientism, its scientificity has become questionable. In this case, the distinction between science and ideology which sharpened under the leadership of positivism and the function attributed to science by this distinction led American political science to an ideological dimension which it opposed.

GİRİŞ

Amerikan siyaset bilimi içinde, Soğuk Savaş dönemi koşulları altında ortaya çıkıp yaygınlık kazanan siyasal gelişme (*political development*) kavrayışı 1970'lere dek önemli konumunu muhafaza etmiştir. Ortaya çıkış sürecinin pek çok sebebinden söz edilebilirken, öncü rolü tarihsel koşullara eşlik eden sosyal bilimlerdeki kuramsal gelişmeler üstlenmiştir. Siyasal gelişme kavrayışının yükseliş sürecinde ise modernleşme yaklaşımı, siyasal kültür analizleri ve çeşitli demokrasi kuramları etkili olmuştur. Ancak çalışma, siyasal gelişme kavrayışının üretildiği süreçteki kuramsal gelişmelere ve bu gelişmelerin Soğuk Savaş ideolojisi ile ilişkisine odaklanmıştır. Modernleşme yaklaşımı ve diğer kuramsal katkılar bahsedilecek kuramsal gelişmeler üzerine inşa edilmiş olup ayrı bir çalışma konusu niteliğindedir. Siyasal gelişme kavrayışının 1970'lerden sonra hâkimiyetini büyük ölçüde kaybetmesine rağmen değişen tarihsel koşullara göre farklı kavramsallaştırmalar ile uyarlanmayı başarabilmesi çalışmanın diğer sınırınıdır. Siyasal gelişme kavrayışına ilişkin tartışma ve/veya eleştirilerin canlılığını koruyabilmesi bu uyarlanma sebebiyledir.²

Çalışmanın kapsamını aşması nedeni ile bu kavram ve teoriler dâhil edilmemiştir. Amerikan siyaset bilimi ideoloji kavramına ilişkin olarak pozitivist öncüllere dayalı olumsuz bir bakış açısına sahiptir. Özellikle Soğuk Savaş döneminde, ideolojinin olumsuz bir referansla anılarak bilim dışı ve hatta bilim karşıtı kabul edilmesine ilişkin örnekler çoktur. Bu noktada, Jorge Larrain'ın *The Concept of Ideology* isimli kitabında, bilim ve ideoloji ilişkisini çözümlmek için ideolojiyi kavramsal olarak olumlu ve olumsuz anlamı olmak üzere ikiye ayırması önemli bir analiz aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Larrain'ın sınıflandırmasında ideolojinin olumlu anlamı, belirli sınıf çıkarları ve onun değişebilen bilişsel değerleri ile ilgili görüş, değer ve bilgi sistemine karşılık gelir. Böylelikle ideolojiler bilimsel öncüllere ya da bilimsel olmayan varsayımlara dayandırılabilir. Önemli olan nokta, ideolojinin zorunlu olarak bilimden ayrılması gereken bir kavram olmadığıdır. İdeoloji bilimsel olmayabilir. Ancak bilimsel olmamasının zorunlu sebebi ideoloji olması değildir. Belirli sınıf çıkarlarının içinde geliştiği için bilimseldir ya da değildir. Bu kavramsallaştırmada Larrain'e göre bilim-ideoloji ayrımı bulanıklaşır ve ideoloji kavramı eleştirel kavrayışını kaybeder (Larrain, 1979: 172). Larrain, büyük ölçüde Gramsci ve Lukacs gibi tarihselci Marksistlerce temsil edilen olumlu ideoloji anlayışının ardından, ideoloji kavramının olumsuz anlamını değerlendirmiştir. İdeolojinin olumsuz anlamında, bilim ve ideoloji arasındaki farklılıklar ön plana çıkmaktadır. Bu anlayış içinde ideoloji bilginin çarpıtılmış halidir (Larrain, 1979:173). Diğer bir deyişle, ideolojinin olumsuz anlamı ile kastedilen ideolojik olanın gerçeklik olmadığı gibi doğru/yanlış ikileminde yanlış tarafı temsil ettiği. Bilim ve ideoloji ilişkisi açısından değerlendirildiğinde ise bilim doğru temsil, ideoloji ise yanlış temsildir. İdeolojinin eleştirel ya da olumsuz kavrayışı ile bilim arasındaki ilişkiyi Larrain iki farklı yönde değerlendirir: İdeolojinin olumsuz anlamı, öncelikle bilimin karşıtı ya da antitezi olarak görülür.

Bilim, ideolojiden kurtulmanın ya da onunla başa çıkmanın aracı haline gelmiştir. Bu anlayışın en önemli savunucuları, Viyana çevresi gibi pozitivist kökenli geleneğin bazı temsilcileri ile Althusser gibi yapısalcılıkla bağlantılı Marksist teorisyenlerdir. Bu teorisyenler, bilim ve ideoloji arasındaki sınırın ölçütü ile ilgilenirler. İki kavram arasındaki farklılıkları derece ya da kademe sorunu olarak değerlendirmeyip; bilimi ideolojinin üstesinden gelmesine izin veren niteliksel farklılıklar olarak görürler (Larrain, 1979:173). İkinci Dünya Savaşı'nın ardından olduğu gibi, günümüzde de ideoloji kavramının geçersizliğini ilan etmeye yönelik tezlere olan rağbetin artması, bu anlayış içinde yorumlanabilir (Eagleton, 2005:13). Pozitivist siyaset teorisinin egemenliğindeki Amerikan siyaset bilimi bilim ve ideoloji ilişkisine bu pencereden bakar. Eagleton, Amerikan sosyologları arasında ideolojinin dünyaya bakmanın esneklikten uzak, şematik bir yolu olduğu inancının savaş sonrası dönemde hızla yüceltiğini belirtirken aynı noktayı vurgulamıştır (Eagleton, 1979: 21). Çalışma açısından temel noktayı bu anlayış oluşturmaktadır. Savaş sonrası yıllarda totaliterlik, pratikteki Marksizm olarak görülen Sovyetler Birliği ile özdeşleştirildiği için ideolojiyi aşırılıkla eşitlemek ve ideolojinin sonunun gelmesi ile Sovyet tehdidinin kalkacağını düşünmek, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) için güvenilir bir yoldu (McClellan, 1999: 73-77). Bu durumda ABD, bilimin kesinliğinin ve doğruluğunun karşısına, ideolojinin belirsizlik ve güvensizliğini koyarak bilimin korunaklı alanında yerini

² Söz konusu uyarlamalara, 1970'lerden itibaren kamu politikası analizleri ve rasyonel tercih modelleri, Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte de küreselleşme söylemi örnek olarak gösterilebilir.

almıştır. Oysa bilim ve ideoloji ikilemi oluşturup, bilim adı altında toplumsal koşulların üstünü örterken, kendi kavrayışları içinden, diğer bir deyişle ideolojinin olumsuz anlamı ile bir ideolojik inşa gerçekleştirmiş olmaktadır. Soğuk Savaş döneminde ortaya atılan ‘ideolojinin sonu’ tezleri, bu anlamda başkalarının düşünce ve inançlarını ideolojik olarak nitelerken, kendi çözümlerinin de aynı derecede kırılgan bir temele dayandığını fark etmemişlerdir (McClellan, 1999: 75-79).³

Amerikan siyaset biliminin özellikle Soğuk Savaş döneminde belirgin bir hal alan olumsuz ideoloji anlayışının; yine kendi yaklaşımı içinden ideolojik işlevselliğe dönüşmesi siyasal gelişme kavrayışı üzerinden değerlendirilecektir. Siyasal gelişme kavrayışı en temel haliyle, Soğuk Savaş döneminde, sosyal bilimlerin farklı alanlarında ön plana çıkan gelişme teorilerinin siyasal boyutu ile ilgilenen alanı olarak tanımlanabilir. Siyasal gelişmeye ilişkin çalışmaların ünlü teorisyenleri Huntington ve Dominguez, literatürü inceledikleri kitaplarında siyasal gelişme araştırmalarının köklerini 1950'lere götürseler de; bu araştırmaların bilinçli bir şekilde kavramlaştırılıp model oluşturabilme girişimlerinin ancak 1960'larda gerçekleşebildiğini ve söz konusu on yılın siyasal gelişmeye ilişkin çok sayıda makale ve kitabın yayınlandığı bir dönem olduğunu belirtmişlerdir (Huntington ve Dominguez, 1975: 1). Bahsedildiği gibi yeni yayın ve araştırmaların artışında etkili olan pek çok faktörden söz edilebilir. Bunlardan ilki kavrayışın ortaya atılıp yaygın olarak kullanıldığı dönemin siyasal, ekonomik, toplumsal koşullarıdır. Bu koşulların ara kesitini Soğuk Savaş dönemi oluşturmaktadır. Diğer etken ise, sosyal bilimlerdeki kuramsal gelişmelerdir. Bu etken tarihsel koşullar ile iç içedir. Egemen siyaset bilimi paradigması olarak pozitivist siyaset teorisinin gelişmesi ve buna dayalı yaklaşımlar siyasal gelişme kavrayışının teorik altyapısının oluşturulmasında ve uygulanması düzeyinde belirleyici olmuştur.

1. DÖNEMSEL KOŞULLAR

Siyasal gelişme belirtildiği gibi, Soğuk Savaş koşullarının belirleyiciliği altında oluşmuş Amerikan kökenli bir kavrayıştır. Soğuk Savaş koşulları ile gelişme teorileri açısından özellikle vurgulanmak istenen, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Üçüncü Dünya ülkelerine karşı tutumudur. Kesselman, ABD'nin klasik sömürgecilik tasfiyesi ile bağımsızlığını kazanmış yeni uluslara ilişkin tutumunun, Avrupa'nın klasik sömürgecilik dönemlerindeki sömürge devletlerine ilişkin tutumuna benzediğini belirtmiştir. Söz konusu tutum, Amerika'nın desteklediği ekonomik ilerleme ve siyasal istikrar olmaksızın bu ülkelerin komünizme dönüşebileceği tehdidine karşı geliştirilmiştir (Kesselman, 1973: 139). Leys aynı rotayı takip ederek yeni ulusların Soğuk Savaş döneminde esas tehlike olarak görülmelerinin gelişme teorisinin oluşumunda belirleyici unsurlardan biri olduğunu ifade etmiştir. Diğer bir deyişle, yeni bağımsızlığını kazanmış devletlerin gelişimini konu edinen bir alana bu tehlikenin korkusu kaçınılmaz olarak yansımıştır (Leys, 1996: 5).

Tarihsel ve dönemsel koşulların etkisiyle ortaya çıkan ve pratik kaygılar güden Amerikalı gelişme teorisyenleri ile kapitalizmin yükselişi ile ortaya çıkan ilk gelişme düşünürleri arasındaki farkı belirleyen ana unsur tarihe bakış açılarıdır. İlk sıradakiler tarihselci yaklaşımdan uzak dururken; diğerleri gelişme teorisinin geniş bir tarih algısının içine yerleştirilmesini gerekli görmüşlerdir. Çünkü tarihselci bir yaklaşım, Soğuk Savaş dönemi teorisyenlerinin diğer düşünürlerin yanında, Marx'ı da ciddiye alması anlamına gelecektir. Marx'ı ciddiye almak, yükselen savaş koşullarında ve sonrasında yalnızca bilimsel olmamak anlamına gelmemektedir. Herhangi bir Marksist yaklaşım, bu alanda çalışanların işlerini kaybetmelerinin de en temel gerekçesini oluşturmuştur (Leys, 1996: 6). Dolayısıyla Soğuk Savaş, yarattığı histerik anti-komünizm atmosferi dolayısıyla, başta ABD olmak üzere tüm ülkelerde düşünce özgürlüğünü kısıtlamış, hatta yer yer yok etmiştir (Timur, 2000: 240). Bununla birlikte gelişme teorisyenlerinin çoğu, çalışmalarının bilimselliğine özel vurgu yaparak ideolojik olmadıklarının altını çizmiştir. Amerikan bilimsel hegemonyası içindeki gelişme teorisinden farklı düşünmek ya da gelişmenin farklı yollarından söz etmek ise ideolojinin kendisi haline getirilmiştir.

Siyasal gelişme teorisyenlerinin ilk beklentisi, sanayileşme ile oluşacak ekonomik şartlardaki ilerlemelerin daha demokratik rejimlerin oluşumuna yol açacağı üzerinedir. Böyle rejimlerin sosyalizm ya da

³ İdeolojinin sonu tezlerine ilişkin en bilinen örnek, Bell (2001).

komünizmin cazibesine kapılmayacağı da düşünülmüştür. Ancak siyasal gelişmenin ilk öğrencileri, Üçüncü Dünya ile ilgili araştırmalarında beklentilerinin gerçekleşmediğini görmeye başlamışlardır (Gendzier, 1985: 5). Huntington (1967: 62-63) *Siyasal Gelişme ve Siyasal Bozulma* adlı makalesinde siyasal gelişmenin her zaman ileriye doğru bir değişim olarak görülmesinin yanlışlığını kanıtlamak için gelişmekte olan ülkelerde demokrasi ve yarışmacılık yerine otokratik askeri rejimler ve tek parti rejimleri yönünde bir eğilimin baskın olduğu, istikrar yerine darbe ve isyanların yarattığı bir kargaşa ortamının varlığını gözler önüne sermiştir. Bu kanıtlar doğrultusunda Huntington ‘siyasal gelişme’ yerine ‘siyasal değişim’ kavramının kullanılmasını, bu kavramın bozulmaları da içine alacağı ve herhangi bir normatiflik içermeyeceği gerekçesi ile savunmuştur (Sarıbay, 2000: 173-174). Böylece siyasal gelişmenin düz çizgisel bir ilerleme ile gerçekleşmemesi ya da demokrasi ve özgürlük olarak değerlendirilememesi, egemen siyaset bilimi sınırları içinde tutularak ve meşrulaştırılarak gelişme karşıtı söylemler bilimsellik sınırının dışında tutulabilmiştir.

2. SOSYAL BİLİMLERDEKİ KURAMSAL GELİŞMELER

II. Dünya Savaşı sonrası oluşan Amerikan hegemonyası ve Soğuk Savaş’ın siyasal iklimi siyaset bilimcilerin iddialarının cazip olduğu bir ortam yaratmıştır. Bu nedenle II. Dünya Savaşı sonrası dönem sosyal bilimler araştırmalarının desteklenmesi için kurumsal altyapının oluşturulduğu ilk dönemdir (Ball, 1993: 208). Eğer II. Dünya Savaşı silahların bir savaşıysa, Soğuk Savaş fikir ve ideolojilerin bir savaşı olmuştur. Sosyal bilimciler, politikacılar ve ordu, II. Dünya Savaşı’nda sosyal bilim disiplinlerinin önemli rol oynadığını iddia ederek, savaşın yalnızca silahlarla kazanılamayacağını, insan varoluşunun önemini beyan etmişlerdir. Bu yaklaşımın doğal sonucu, doğa bilimcilerinin bilgi ve profesyonellik alanının dışındaki konuların siyaset biliminin ve diğer sosyal bilimlerinin yetki alanında olmasıdır (Ball, 1993: 210-211).

Amerikan siyaset biliminde ve siyasal gelişme kavrayışında diğer sosyal bilim alanlarında olduğu gibi, karşıt görüşler kaynağını, rakip bilgi teorileri arasındaki daha eski ve derin bir çatışmadan almaktadırlar.⁴ II. Dünya Savaşı sonrası bu rekabet, epistemolojik kaynağı pozitivism ve temelde İngiliz ampirizmi olan davranışsal yaklaşımın egemenliği ile sonuçlanmıştır (Miller, 1972: 796).

Siyasal gelişme kavrayışının oluşum ve gelişimi sürecinde sosyal bilimlerdeki kuramsal gelişmeler, daha önce belirtildiği gibi Soğuk Savaş’ın anti-komünist ortamından bağımsız değildir. Reisch’in (2005: 20) ifadesiyle, yurtsever bağlılık yeminlerinin şart olduğu üniversitelerde, antikomünizm artık bir tutum olmaktan ziyade kurumsal ve akademik hayatın resmi bir özelliği haline gelmiştir.

Sosyal bilimlerin tarihsel seyri sırasında siyaset bilimi açısından çarpıcı olan, Gabriel Almond’un ve onun temsil ettiği ekolün, siyaset bilimini bir Amerikan disiplini olarak değerlendirmesidir. Almond’a göre, siyaset bilimine Platon’dan Amerikan Siyaset Bilimi Derneği’nin kuruluşuna dek, yalnız birkaç yüz siyasal teorisyen ve felsefeci katkı sağlarken, o dönem için yaklaşık yirmi bin Amerikan profesyonel siyaset bilimcisi bulunmaktadır ve dünyadaki on siyaset bilimcisinden dokuzu Amerikalıdır. Sosyal bilimler arasında en hızlı gelişen disiplin olmasını, üniversite ve kurumlarıyla birlikte bir Amerikan olgusu olarak görmüştür (Almond, 1966: 869).

Amerikan kökenli olduğu bu kadar güçlü olarak vurgulanan ve hızla yaygınlaşan bir disiplinin, Amerikan siyaseti ve Amerikan siyasal sistemine ilişkin yaklaşımları tüm siyaset bilimi disiplinine yayması kaçınılmaz olmuştur. Ball, siyaset biliminin yapılanmasında fikir ve teoriler yerine disiplini şekillendiren siyasal bağlam ve kurumsal kayıtlara odaklandığı çalışmasında, Amerikan siyaset biliminin gelişiminin, içinde bulunduğu ve karşılık verdiği tarihsel ve siyasal bağlamdan ayrı düşünülemediğini vurgulamıştır (Ball, 1993: 207).

Tarihsel ve dönemseller koşulların etkisinde olgunlaşan sosyal bilimlerdeki kuramsal gelişmeler, siyasal gelişme kavrayışının arka planını oluşturan ontolojik ve epistemolojik temelleri kavrama imkânı tanır. Bu nedenle özellikle siyaset bilimi açısından etkin olan kuramsal gelişmelerin incelemesi yerinde olacaktır.

⁴ Bilim, doğa üzerinde egemenlik oluşturulmasını sağlayacak bir konuma gelince, toplumlar üzerinde de bilimin böyle etkisi olabileceği düşüncesinden yola çıkarak toplumsal alandaki hızlı değişim ve dönüşümleri açıklamak ya da denetlemek sosyal bilimlerin temel kaygısı olmuştur. Bu kaygı, Sanayi Devrimini takip eden süreçte Batı merkezli sosyal bilim içinde ikili bir bölünme yaratarak, bir yanda Marksizm ve türevleri, diğer yanda Comte’un öncülük ettiği pozitivist sosyal bilim anlayışının oluşumuna tanıklık etmiştir. Bkz. (Higgott, 1983: xii).

2.1. Pozitivist Siyaset Teorisinin Egemenliği

Pozitivizmin Amerikan siyaset bilimi içindeki etkisi, 20. yüzyılın başlarından itibaren izlenebilir⁵. Konumuzun başlangıç dönemine işaret eden II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, pozitivist epistemoloji ve metodoloji siyasal gelişme çalışmalarında da görülebileceği gibi giderek daha baskın hale gelmiştir.

Pozitivizmi, hem epistemoloji hem de sosyoloji alanında popüler hale getiren kişi kuşkusuz Auguste Comte'dur. Comte, pozitivist bilgi anlayışını ünlü *Üç Hal Yasası*'na dayandırmaktadır. Toplumlar bilgi üretme ve bilgiyi temellendirme açısından üç farklı aşamadan geçerek gelişmektedir. Bunlar teolojik aşama, metafizik aşama ve pozitivist aşama olarak sıralanmaktadır. Pozitivist aşama, Comte'a göre bilimin egemen olduğu aşamadır ve insanın bilgilenme süreci de bu üç aşamadan geçerek gelişmektedir (Şaylan, 2002: 178).

Pozitivizmin zafer kazanmasıyla teolojik ve metafizik aşama bir daha rastlanmamak üzere ortadan kaybolacaktır. Bu anlamda Aydınlanma'nın temel felsefesini benimseyen Comte, düşünce ve toplum hayatındaki devrimci değişikliklerin yolunun açılması konusunda Aydınlanma düşüncesinden ayrılmıştır. Comte'un pozitivist ilerleme temasını korumuştur ama radikal bir ilerleme değil, 'düzen' içinde ilerleme onun düsturu olmuştur (Giddens, 2001: 147). Bu çerçevede, ilerlemenin son aşaması olan pozitivist aşamada bilim gerçek ve doğruluğun kesin belirleyicisi olunca, ortaçağda teolojinin bulunduğu yeri devralmıştır. Doğa bilimlerinin sağladığı teknik verimlilik ve mekanik kesinlik yalnızca bilim adamlarının değil, güçlenmiş burjuvazinin de temel idealleri haline gelmiştir. Yukarıda belirtilen düzen içinde ilerleme anlayışına paralel biçimde bu idealler, kesinlik, güvenlik ve istikrar için paylaşılmıştır. Sosyal bilimcilerin doğa bilimlerini karakterize eden ölçülebilir kesinliği sağlama konusundaki hevesleri, ampirizm ve pozitivist dayalı bilgi anlayışı ile gerçekleşmiştir (Hallowell, 1943: 643). Bu bağlamda, Comte'un toplumun bilgisini edinmeyi istemesinin arka planında, ilerlemeyi önceden öngörebilmek ve iktidarın işleyişini kolaylaştırmak ve düzeni muhafaza etmek yatmaktadır. Çünkü ilerleme içinde düzenin gerçekleştirilmesi toplumsal güçlerin hesaplanabilmesine bağlıdır. Dolayısıyla Comte'un bizzat kurmuş olduğu seküler bir insanlık dinine davet ettiği günlerde, istatistik biliminin kurulmuş olması ve gelişmesi şartıtcı değildir. Ayrıca istatistik kelimesinin etimolojik kökeninin siyasi aritmetik olduğu da (Çelik, 2003: 201-202) göz önünde bulundurulduğunda pozitivist kesinlik ve güvenlik arayışındaki işlevselliği daha çarpıcı olarak ortaya çıkacaktır.

Pozitivist aşamanın bilimsel bilgi olarak kabul ettiği bilgi türü belli özellikler taşımaktadır. Birinci olarak, bilimin alanı içine ancak ölçülebilen objelerin ya da ilişkilerin girdiği varsayılmaktadır. Buna göre, şu ya da bu yolla ölçülemeyen objelerin bilgisi olmayacaktır. Diğeri, bir bilgiye bilimsel yöntem ile ulaşıldıktan sonra o bilgi her zaman doğruyu temsil edecektir. Üçüncü olarak, bilimin bir zorunluluğu ya da gerekliliği yansıtmadığı kabul edilmektedir. Zorunluluk ve gereklilik, bilim için değil ahlak için geçerli nitelikler olarak ele alınmıştır. Bilim için geçerli ölçüt ya da nitelik, doğru/yanlış değerlendirmesi olacaktır. Pozitivist bilgi anlayışına göre, doğruluk esas olarak ampirik doğruluk ya da bir başka deyişle test edilebilirlik biçiminde tanımlanmaktadır (Şaylan, 2002: 179).

Bu doğrultuda bilim adamları on dokuzuncu yüzyılda insanı ve doğayı içine alan tüm evreni, ampirik olarak gözlemlenebilen ve deneye tabi tutulabilen olgular olarak değerlendirdiler. Pozitivist çerçeve içinde ampirizme artan vurgu metafizik problemlerin, felsefenin anlamsız kılınarak deney dışı alana itilmesine neden oldu. İnsanlar özellikle de bilim adamları, bu süreçte 'niçin' sorusu yerine 'nasıl' sorusunu sormaya başladılar. Değer yargıları nesnel gerçekliğin değil öznel tercihin ifadesi olarak görüldü (Hallowell, 1943: 643). Pozitivizmin bilim-felsefe ya da bilim-ideoloji gibi ayrımları ile tam bu noktada yüz yüze gelinmiştir. Diğer bir deyişle, pozitivistin nesnellik ilkesi, olgu-değer ayrımını getirmiştir. Pozitivizmin dayandığı olgu-değer ayrımı pozitivist siyaset teorisi açısından ideolojileri, din ve felsefe niteliğindeki siyasal düşünceleri

⁵ Giddens, pozitivist, biri daha dar ve özgül, diğeri daha genel olmak iki kullanım biçimi arasında ayrım yaparak değerlendirmiştir. Dar anlamda, toplumsal teori ve epistemolojiye odaklanan biçimi, Comte'un egemenliği altında olup Viyana çevresinin mantıksal pozitivist ile varlığını sürdürmüştür. Bu kullanım biçiminin teorisyenleri kendilerini pozitivist olarak adlandırdılar. Genel biçimde kullanımı pozitivist felsefe olarak adlandıran Giddens, tarihte ikinci gruptakilerle daha sık karşılaşıldığını belirtir. Ayrıca iki temel kullanım biçimi yanında pozitivist sosyoloji adını verdiği, Comte'un sosyolojinin doğuşunun pozitivistin düşünsel zaferi ilan ettiği bir üçüncü kategori daha eklemiştir. Her ne kadar, Giddens, Savaş sonrası yıllarda pozitivistin bu üç anlamının bir ölçüde tekrar birleştiğini belirtse de (Giddens, 2001: 146-147), bu çalışmada siyasal gelişme kavramının teorik altyapısı üzerinde daha etkili olduğu varsayımı ile dar anlamdaki kullanım biçimi temel alınacaktır.

bilimsellik sınırının dışına atmıştır. Bu anlayışla, daha önce belirtildiği gibi, Amerikan siyaset bilimi içinde Soğuk Savaş döneminde sosyalizm ya da komünizm, ilerleyen dönemlerde ise oluşturulan yeni düşmanlar, bilimsellik eşliğinden içeri alınmayarak ideoloji alanına 'mahkûm' edilmiş ve bilim dışı ya da 'siyasallaşmış' bilim olmasına hükmedilmiştir. Pozitivist epistemolojiye göre, sosyal bilimlerin nesnellik sağlama için değerleri sınırlanmalıdır ve bu nedenle nasıl doğa bilimleri doğada olguları değiştirmeden ele alıyorsa, sosyal bilimlerde toplumdaki olgularla kendisini sınırlanmalıdır. Sosyal bilimlerde, toplumda var olan değerleri veri olarak kabul etmek durumundadır. Ross, Amerikan sosyal bilimi açısından böyle bir paradigmanın avantajlarını açıklamıştır: Bu paradigmadaki tarihsellik göz ardı edilerek sürekli bir liberal ilerleme takip edilebilmiştir. Amerikan ideallerinin hızla değişmesinin pek çok iktisatçı, sosyolog ve siyaset bilimcileri üzerinde yarattığı huzursuzluk bilimciliğe⁶ dayanmakla giderilebilmiştir. Bilimcilik, dinamik yeni dünyayı kontrol edebilme kolaylığı ile birlikte profesyonelliğin ve dar uzmanlık alanlarının oluşumu gibi fırsatlar da sağlamıştır (Ross, 1991: 467).

Özetle, pozitivism olan ile olması gereken, olgu ile değer arasında yaptığı ayrım temelinde, bilimi olanı açıklayan, değer yargısı içermeyen bir faaliyet olarak tanımlamakla bilim ile bilim olmayan arasında kesin bir tercih yapmıştır. Bu minvalde siyasal gelişme kavrayışı Amerikan liderliğindeki sistemin sorgulanması ya da eleştirilmesine değil evrenselliğinden şüphe duyulmayan bir sistemin sorunlarına odaklanmıştır. Huntington'ın az gelişmiş ülkelerde demokrasi ve yarışmacılık yerine otokratik askeri rejimler ve tek parti rejimleri yönünde bir eğilimin baskın olduğu, istikrar yerine darbe ve isyanların yarattığı bir kargaşa ortamının varlığını (Huntington, 1967: 62-63) gerekçe göstererek siyasal gelişme yerine siyasal değişim kavramını önermesi tam da bu epistemolojiye uygun düşmektedir. Pozitivist siyaset teorisinin benimsediği olgu-değer ayrımı üzerinden oluşturulan bilimsellik anlayışı ve nesnellik algısı mevcut düzenin meşruiyetine hizmet etmiştir.

2.2. Davranışsal 'Devrim'

Siyasal gelişme araştırmalarına katkıda bulunan kuramsal gelişmelerden diğeri, siyaset biliminde davranışsal yaklaşımın hâkim olması sonucunda ortaya çıkan ve çoğunlukla 'davranışsal devrim' olarak adlandırılan değişimlerdir. Davranışsal devrim manifesto veya protesto gibi farklı kavramlarla anılsa da üzerinde anlaşma sağlanan konu, bu değişimin Amerikan siyaset biliminde 1950'lerden 1960'lara kadar merkezi bir öneme sahip olmasıdır (Dahl 1961: 763; Easton, 2002: 275; Huntington ve Dominiquez, 1975: 2-3; Isaac, 1987: 17; Packenham, 1973: 224; Rogowski, 1978: 296-297).

2.2.1. Davranışsal devrim'in kökeni ve yarattığı değişimler.

Siyaset bilimi, davranışsal döneme ilişkin değişikliklerden birinci derecede etkilenmiştir. Davranışsal dönemi 'devrim' olarak niteleyebilecek kadar can alıcı değişiklikler, bu sürecin tarihsel, açıklayıcı ve anayasal çalışmalara karşılık, resmi ve yönetsel olmayan süreçler ile bilimsel kesinliğe odaklanmasına ilişkindir. Diğer bir deyişle Anglo-Amerikan siyaset biliminde davranışsal devrim siyaset bilimi disiplininin metodolojisinde bir devrimdir (Isaac, 1987: 17-18). Chomsky, bu değişikliklerin Amerikan yeniliği olarak ciddi kabul gördüğünü belirtmiştir (Chomsky, 1998: 190).

Davranışsal devrim ya da yaklaşımın temelini, pozitivist teorinin öncülleri oluşturmuştur. Huntington ve Dominiquez'e göre siyasal bilimciler, teorik sağlamlığa kavuşma isteğinin etkisiyle, çağdaş sosyolojik analiz okulundan yapı, fonksiyon, girdi, çıktı ve sistem gibi kavramları almaya ve uyarlamaya yönelmişlerdir. Bahsedilen kavramlar siyaset bilimcilerine, farklı ülkelerin siyasal rejimlerinin analizinde ve karşılaştırılmasında kullanılabilecek sistematik bir çerçeve kazandırmıştır (Huntington, Dominiquez, 1975: 2). Bunu yapmaya çalışan ilk önemli eserlerden birinin, Gabriel Almond, James Coleman ve çalışma arkadaşlarınınca yazılıp 1960'da basılan *The Politics of The Developing Areas* (Azgelişmiş Bölgelerin Siyasal Süreçleri) isimli kitap oluşu bu bağlamda anlamlı olmaktadır (Huntington, Dominiquez, 1975: 2-3).⁷

⁶ Bilimcilik, pozitivist epistemoloji ve metodolojinin ideolojik bir işlevsellik yüklenmesidir. Bu çerçevede kuramsal gelişmeler gözlem ve deneylerle doğrulanmak zorundadır. Bilim her türlü zaman ve mekânda eşit ölçüde geçerli ve evrensel addedildiği için hangi bilginin otoriter olarak nitelendirileceğini belirleyen ölçütleri de kendisi tanımlar. Bkz. (Köker, 2008: 85-89; Lee, 2007: 141; Ross, 1991: 428-437).

⁷ Bahsedilen kitap için bkz. (Almond ve Coleman, 1960).

Davranışsal devrimin pozitivist metodolojiyle bağlantılı diğer bir temeli, siyasal olguların daha kesin ve sayısal biçimde ölçülmesi yolunda eskisine oranla büyük bir çaba harcanmasıdır. Devletlerin ve uluslararası kuruluşların istatistik hizmetlerindeki gelişmeler, toplumların sosyal, demografik, ekonomik ve bazen siyasal nitelikleri hakkında pek çok verilerin toplanmasını mümkün kılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde anket araştırmalarının gelişmesi ve bunun daha sonra başka ülkelere de yayılması, bireylerin özgeçmiş nitelikleri, tutumları, değerleri ve davranış örüntüleri hakkında büyük veri dosyaları yaratmıştır (Huntington, Dominquez, 1975: 2-3). Ortak kanaat, tarihsel açıklamaya bağımlı geleneksel siyaset bilimi tarzının kendini tükettiği ve gelişmekte olan toplumların sorunlarını çözmeye başarılı olamayacağıdır. Bu durumda, doğa bilimleri ile psikoloji ve ekonomi gibi diğer sosyal bilimlerin veri toplama ve analiz yöntemlerinde meydana gelen epistemolojik değişimler siyaset bilimini de etkilemiştir (Easton, 2002: 280).

Davranışsal hareket içinde çarpıcı olan diğer bir unsur, teori kavramının anlam olarak önemli değişime uğramasıdır. Geleneksel olarak teori, iyi yaşamın doğası hakkında sorular soran felsefi bir karakter taşıırken; giderek geçmiş yüzyıllardaki siyasal düşüncelerin oluşumunu inceleyen, tarihsel bir boyut kazanmıştır. Davranışsal dönem ile birlikte teori, bu tarihsel boyutundan da uzaklaşıp ampirik bir yapıya bürünmüş, halkın siyasal olarak nasıl davranacağını, siyasal kurumların nasıl işleyeceğini önceden öngörmeyi amaç edinmiştir. Ampirik bir demokrasi teorisi sunan Amerikan kökenli çoğulculuk teorisi, oyun teorisi veya kamu tercihi teorisi davranışsal döneme ilişkin orta boy kuramlardır. Ayrıca yapısal-işlevselci teori ve sistem analizi bu çaptaki iki temel teorik çabadır (Easton, 2002: 279).

Davranışsal yaklaşımı savunanlar için siyaset bilimcisi bir normatif teorisyen ve kural koyucu olarak çalışmalarda bulunuyorsa, sokaktaki adamdan farkı kalmamıştır. Bu yüzden kendilerini ampirik ilişkiler hakkında bilgi elde etmek için teori üreten ve test eden insan davranışı çalışmakla kısıtlamışlardır. Böylece, siyaset biliminin niteliği gereği tarafsız olan ve deneyim üzerine kurulan alanlarında yoğunlaşmanın, sübjektif olan ve uzmanlık gerektirmeyecek olan alanlarında çalışmaktan daha iyi olacağı fikri değer kazanmıştır (Packenham, 1973: 300). Bu bağlamda davranışsal çağın en aşırı boyutu, değer yargılarını önemsiz kılması ve siyasetin tamamen değerlerden bağımsız olabileceğini iddia etmesidir (Packenham, 1973: 300). Sosyal bilimlerde değerler seçilen konuyu, çalışmanın metodunu, verilerin algılanmasını ve çıkarım yapılmasını etkiler. Üstelik davranışsal teoriler değerlerden bağımsızlığı vurgulamasına rağmen değerlerden arınmış değildir. Mevcut davranışsal teoriler, süregiden dengesizlik ve istikrarsızlık üzerine değil; istikrar, uzlaşma ve düzen üzerine kurulmuştur. Çatışma modelleri kaybolmuştur. Bu açılardan söz konusu teoriler tamamen nesnel değildir ve değer yüklüdür (Packenham, 1973: 300-301). Davranışsalcılarının toplumun değerlerinin araştırma sürecinden dışlanması gerektiğini düşünmeleri, etik değerlendirme ve ampirik açıklamanın analitik olarak ayrıştırılması gereken iki farklı ifade tarzı olarak görülmesi gerektiği fikrinden kaynaklanır. Diğer bir deyişle, değerlerden bağımsız ve tarafsız bir araştırmanın mümkün olduğu pozitivist varsayımları uyarlamışlardır (Easton, 2002: 279).

Bu süreç içinde siyasal davranış, kamuoyu, baskı grupları ve siyasal sistem kavramları, en etkin siyaset bilimi metinlerinin sayfa ve başlıklarını doldurmaya başlamıştır. Belirtildiği gibi, sistem teorisi, yapısal-işlevselcilik, halk iktidarı, çoğulculuk, oyun teorisi, ölçme teknikleri ve sayısal yöntemler değişik kitap ve dergilerde tartışılmıştır (Farr ve Seidelman, 1993: 202). Davranışsalcı yaklaşım diğer sosyal bilim alanlarında olduğu gibi siyaset bilimi içinde de hızla yükselişe geçmiştir.

2.2.2. Davranışsal devrim'in hızlı yükselişi ve nedenleri.

Siyasal sistemin işleyişini çözümleyebilmek bilimselliğin temel kıstası haline gelince, 'iyi toplum', 'adaletli toplum' gibi düşünceler bilimsel açıdan anlamsızlaşmıştır. İşleyişi ve var olan düzeni çözümleyip sürdürebilmek için az gelişmiş ülkelerin 'geliştirilmesi' de önemli olmuştur. Davranışsal dönemin hızlı yükselişinin ardında bu gerçekleri aramak gerekmektedir. Robert Dahl (1961), davranışsal dönemin hızlı yükselişini birbiri ile bağlantılı birçok faktöre bağlamıştır. Bu faktörlerden belirleyici olanı 1944-45'deki *Social Science Research Council* (SSRC) yıllık raporunda, Siyasal Davranış Komisyonu'nun kurulması kararlaştırılmasıdır. Bu komisyonun amacı, vatandaş, yönetici ve yasa koyucu olarak bireylerin arasındaki siyasal ilişkileri hipotezler ile formüle eden ve bu hipotezleri test eden disiplinler oluşturmak ya da disiplinleri bu şekilde dönüştürmektir (SSRC, 1944-1945'den akt., Dahl, 1961: 764). SSRC'nin davranışçı

epistemoloji üzerindeki etkisi siyasal gelişme araştırmalarına yansiyarak yukarıda belirtileceği gibi SSRC'nin bir dizi siyasal gelişme araştırmasını desteklemesi ile güçlenmiştir.

Davranışsalcılığın yükselişinde Amerikan kurumlarının etkisi de çok önemlidir. Büyük kuruluşlar, özellikle Carnegie, Rockefeller ve daha yakınlarda Ford Vakfı'nın, akademik araştırmalarda önemli mali katkıları ve rakip öneriler arasındaki tercihleri, akademik camiada önemli bir etki göstermiştir. Kurumlar ve akademik araştırmadaki güncel eğilimler arasındaki ilişki oldukça karmaşıktır. Davranışsal araştırma, kütüphanedeki bireysel araştırmacının ihtiyacından daha fazla maliyet gerektirir. Özellikle başkanlık seçimlerindeki oy verme çalışmaları çok yüksek maliyetlere sahiptir. Örneğin Rockefeller Kurumu, Lazarsfeld, Berelson ve Gaudet tarafından yapılan 1940 başkanlık seçimleri sebebi ile yapılan oy verme çalışmasında mali açıdan öncü olmuştur. O dönemin en yeni ve en zengin kurumlarından olan Ford Vakfı'nın kısa süreli davranışsal bilimler programı, davranışsal bilimler kavrayışının kullanım ve kabul edilebilirliği üzerinde sosyal bilimlerin kendisinden bile daha etkili olmuştur (Dahl, 1961: 765). Böylece yönetim organları kendi adını kullanmadan kurumlar üzerinden etkisini sürdürerek, bilimsel alana hükmedebilmiştir. Bu durum akademik kuruluşlar, vakıf ve kurumların oluşturduğu bilimsel paradigmanın ideolojik işlevselliğini karşımıza çıkarmıştır.

Davranışsalcılığın yükselişinde üniversiteler söz konusu kurumlar çerçevesinde değerlendirebilir. Chicago Üniversitesi'nin bahsettiğimiz doğrudan etkisinin dışında Amerika'da, o dönemde çoğu siyaset bilimi bölümü, lisans ve lisansüstü öğrencilerine siyasal davranış dersleri vermiştir. Michigan Üniversitesi'nde siyasal davranış, yalnızca bir ders değildir; lisansüstü öğrenciler için siyasal teori, kamu yönetimi gibi geleneksel alanlarla paralel bir çalışma alanına dönüşmüştür. Davranışsal yaklaşım belirtildiği gibi, siyaset bilimi içinde bir karşı duruş hareketi olarak var olmuştur. Siyaset bilimciler içinde siyasal davranış ya da davranışsal yaklaşımı benimseyenler geleneksel siyaset bilimi içinde tarihsel, felsefi ve biçimsel-kurumsal yaklaşımlara karşı koymuşlardır. Çünkü davranışsal siyaset bilimciler mevcut olan ve geliştirilecek yöntemlerle, 'siyaset bilimine siyasal olayların kontrollü olarak gözlemlenmesini sağlayan ampirik teoriler kazandırabilir' düşüncesini benimsemişlerdir (Dahl, 1961: 766). Ampirizme yaslanan böyle bir yaklaşım siyasal gelişme araştırmalarında da görüleceği gibi, ideolojiyi mahkûm ederken ideolojik bir işlevsellik edinecektir.

2.3. Bölge Araştırmaları

II. Dünya Savaşı sonrası Amerikan sosyal biliminde gözlenen ve siyasal gelişme araştırmaları ile yakından ilgili diğer bir değişim, bölge araştırmaları ya da çalışmalarına yönelik ilgi artışının yoğunlaşması ve bunun sonucunda "önde gelen Amerikan üniversitelerinde hızla büyük bir yenilik olarak kabul edilmeye başlaması" olmuştur (Wallerstein, 1998: 218). Amerikan sosyal bilimi alanındaki diğer yenilikler gibi bölge araştırmalarının oluşumunu belirleyen ana değişken Soğuk Savaş'tır (Cumings, 2000: 167-178; Zinn, 1998; Kim 1997: 448-450; Morgenthau, 1952: 649-650). Bölge araştırmalarının gelişimi ile siyasal gelişme kavrayışının yükselişi birbirinden bağımsız değildir. 1952 yılında, UNESCO tarafından hazırlanan *International Social Science Bulletin*'in bölge araştırmalarına ilişkin özel sayısında Duroselle, bölge araştırmalarının "Amerikan dış politikasının dünya ölçeğinde hızla gelişmesinin bir sonucu olduğunu" (Duroselle, 1952: 636) savunmuştur. Bölge araştırmaları, bu yeni durumda önemli bir role sahip olmuştur. Hem çalkantılı bölgeler hem de gelişme bölgeleri olarak bakılan Latin Amerika ve Asya gibi bölgeler üzerinde araştırmalar yapmak için belli jeopolitik hedefler edinilmiştir. Fakat bölge araştırmaları projesinin içeriğinde, modernleşme ve gelişme kuramlarında somutlaşan yeni bir uygarlaştırma misyonu aracılığıyla Batı değerlerini, bilgilerini ve kurumlarını küreselleştirme niyeti olduğunu göz ardı etmemek gerekir (Montes, 2007: 211). Bölge araştırmaları aracılığı ile siyasal gelişme kavrayışının meşruluk sınırları içinde kalabilecek sonuçlarına zemin hazırlanmıştır.

Cumings, akademik sınırların Moskova ile Washington arasında yaşanan iki kutuplu çatışma ve ABD'nin dünya ekonomisindeki hegemonik konumu çerçevesinde belirlendiğini savunduğu çalışmasında bu ağın işleyişini ve siyasal gelişme kavrayışı ile ilişkisini açıklayıcı bir şekilde özetlemiştir (Cumings, 2000: 167-168):

“... Bölge araştırmaları” ve “uluslararası araştırmalar” muazzam kamusal ve özel kaynaklarla desteklenen ve incelenmesi önemli hale gelen bölgelere, sorunlara ve süreçlere ait açık referanslara sahipti. İncelenen yerler, genellikle ülkelerdi, ama rastgele ülkeler değildi bunlar. Japonya, kalkınmada bir başarı timsali olarak favori bir yer elde ediyordu. Çin ise, kalkınmada başarısızlığın patolojik bir örneği olarak muazzam bir ilgi topluyordu. Bu araştırmaların odağı, modernleşme ya da liberal demokrasiye doğru açık veya zımni (yıllarca kullanılan adıyla) “siyasal gelişme” gibi süreçler idi. 1945 öncesinde bu tür şeylere çok az bir ilgi gösterilmekteydi. Bunlar için fazla bir finansman da ayrılmıyordu”

Bu çerçevede bölge araştırmaları konusunda en çok tartışılan, araştırmaların Amerikan devletinin çıkarları ile bağlantısı ve nesnelliği konusudur. Bölge araştırmalarının büyük harcama ve yatırım gerektirmesi, ihtiyaç duyulan finansal kaynak konusunda şüphe uyandırmıştır. Bu şüpheyi doğrulayan şey, bölge araştırmalarının çeşitli vakıf ve kurumlardan sağladığı finansal ve kurumsal destektir. Vakıf ve kurumlar, üniversite ve araştırma merkezleri ile devletin çeşitli kurumları, özellikle istihbarat ve askeri kuruluşları arasındaki ilişki Soğuk Savaş siyasetinin bir parçası olmuştur. Bu ilişki elbette yalnızca gelişme ve bölge araştırmalarına yönelik değildir. Soğuk Savaş ile ilgili pek çok alanda bu tür ilişki ağına rastlansa da, sosyalist blok ile mücadele açısından bölge ve gelişme araştırmaları özel bir önem arz etmiştir (Cumings, 2000: 171-172; Diamond, 1992; Gendzier, 2000: 106-108; Simpson, 2000: 20-21, 24-25; Kim, 1997: 448-449; Pye, 1975: 11-12).

Bu ortamda pek çok üniversite alan araştırmalarını geliştirmek için sistematik çaba göstermeye başlamıştır. Üniversitelerin yapılanması içinde araştırma merkezi ve programları oluşturmak ve güçlendirmek için Ford, Rockefeller kurumu ve New York’un Carnegie Derneği gibi kurumlardan⁸ büyük miktarda fonlama yapılmıştır. Bölge araştırmalarına devlet gücünün kendisini ilk gösterdiği yer ise, Stratejik Hizmetler Dairesi (*Office of Strategic Services-OSS*) Sovyet Şubesi’nin Columbia Üniversitesi’ne nakledilmesidir. Columbia Üniversitesi’nde Rusya Enstitüsü’nün kuruluşunda Rockefeller Kurumu, başlangıç finansmanı olmak üzere 250.000 USD sağlamıştır. İkincisi ise, Carnegie Korporasyonu’nun 1947’de Rusya Araştırmaları Merkezi’nin kurulması için Harvard’a 740.000 USD bağışta bulunmasıdır. Çok geçmeden, Ford Vakfı’nın çok daha büyük bir para ayırarak, 1953-1966 döneminde bölge ve dil araştırmaları için üniversiteye toplam 270 milyon dolar vermesini de eklemek gerekir (Cumings, 2000: 171; Gendzier, 2000: 96; Lambert ve Barber, 1984: 8-9; Pye, 1975: 11). Diamond’a göre, Harvard Rusya Araştırmaları Merkezi CIA, FBI ve diğer istihbarat kuruluşları ve askeri kuruluşlarla derin bir ilişki içinde olmuştur. Birçok vakıf (Carnegie, Rockefeller, Ford) projeleri finanse etmek ve bazı durumlarda da CIA yardımlarını aklamak için devletle ve Merkez’le birlikte çalışmıştır (Diamond, 1992: 73).

Cumings, uzun yıllar Columbia Üniversitesi Rusya Araştırmaları Enstitüsü yöneticisi ve Ford Vakfı’ndaki çeşitli kurul ve komitelerin üyesi olan Philip Mosely’in yazılarının, akademi ve vakıflardaki öncü kişiler ile bölgesel merkezlerin arka planını ve CIA bağlantısını ortaya koyduğunu belirtmiştir. Özellikle CIA ile yakın temasta olan Ford Vakfı’nın, cömert kaynaklarının yardımıyla tüm modernleşme araştırmaları ve karşılaştırmalı siyaset sahasının şekillendiğini savunmuştur (Cumings, 2000: 173-174). 5 Mayıs 1953’de Ford’un Denizaşırı Eğitim ve Araştırma Kurulu, bir “Koordineli Ülke Araştırmaları” programı uygulamak üzere gündemi belirlemiştir. Bundan kısa bir süre sonra Paul Langer, Mosely’ye bir yazı yazarak bu uygulamadaki ilk konunun CIA Direktörü Allen Dulles ile istişare yapmak olacağını ifade etmiştir. Mosely’nin dosyalarındaki diğer memorandumlarda da bu doğrultudadır. Örneğin Langer, Malay’daki gerillalar konusunda çalışmak üzere siyasal gelişme araştırmalarında önemli bir yeri olan Lucian Pye’ı tavsiye etmiş ve Pye bunu gerçekleştirmiştir. Langer, aynı zamanda “Yakın Doğu’da, demokrasiye doğru yumuşak gelişmenin” ve “komünizmin çağrılarına bağlılığın özel bir örneği olarak” Türkiye’nin de incelenmesini istemiştir (Philip Mosely Papers, 1949 ve 1953’den akt Cumings, 2000: 174-175).

İstihbarat kuruluşları, çeşitli kurum ve vakıflar ile üniversite ve araştırma merkezleri arasındaki ilişkinin bölge araştırmaları ortak paydasında yoğunlaştığını bazı istatistikler aracılığı ile çözümleyebiliriz. Pye’in aktardığına göre, Ford Vakfı’nın desteği ile kurulan Yabancı Bölge Burs programı, 1952’den 1972’ye olan dönemde, 40 farklı disiplindeki 2050 öğrenciye burs vermiştir. Birinci sırada 605 öğrenci ile

⁸ Bu kurumlar İngilizce’de Türkçe karşılığı hayırseverlik, yardımseverlik anlamına gelen *philanthropy* kelimesi ile ifade edilmektedir. Türkçe’de de zaman zaman filantropi olarak kullanımına rastlanmakla birlikte daha yaygın olduğu için çalışmada vakıf olarak kullanılmıştır.

tarif disiplini, 439 kişi ile ikinci sırada siyaset bilimi disiplini yer almıştır. Eğer uluslararası ilişkiler siyaset bilimine dâhil edilirse bu sayı 498 olmaktadır. Siyaset bilimcilere verilen ödöl dağılımında, %25.51 ile en çok payı Sovyet uzmanları alırken, Afrika %17.31, Doğu Asya %12.30, Latin Amerika %11.39, Güney Asya %9.11, Güney Doğu Asya %7.74, Yakın Doğu %7.74, Doğu Avrupa, %6.61 pay almıştır. Siyaset biliminde bu dağılım şekli diğer bursların dağılımı ile aynıdır. Bölge programlarının istikrarı, Ulusal Savunma Eğitimi Yasası çerçevesinde federal destek ile mümkün olmuştur. Bu yasa ile 1958'den 1973'e kadar 206 milyon USD'lik yardımın 68.5 milyonu dil ve bölge merkezlerine gitmiştir. Bu yasadan fonlanan merkezler 35.500 lisans, 14.700 yüksek lisans, 5.000'in üzerinde doktora öğrencisi yetiştirmiştir. Yabancı dil çalışmayı seçen 17.000'in üzerinde öğrenci burs almış ve bu fonun katkısı ile her yıl bölge ve dil eğitimine yaklaşık 14 milyon USD harcanmıştır (Pye, 1975: 12).

Amerika'da alan araştırmalarına yapılan desteğin bir diğer önemli göstergesi, yabancı bölgelere odaklanan karşılaştırmalı siyaset alanında, doktora tezlerindeki artıştır. 1948'de bütün tezlerin % 10'dan daha azı karşılaştırmalı siyaset alanında iken, 1958'e kadar %25'in üzerinde, 1968'e kadar ise %35'in üzerine çıkmıştır. Siyaset biliminde bölge araştırmalarının etkisi ile gelişen karşılaştırmalı siyaset alanındaki bu artış, farklı bölgelere olan ilginin şekil değiştirmesi ile de ilgilidir. Örneğin 1949 ve 1959'da Afrika üzerine hiçbir tez yok iken, 1969'da 17, takip eden yıl 24, 1971'de 46 adet tez yazılmıştır. Latin Amerika üzerine 1959'a kadar 3 adet tez varken, 1969'a kadar 39, 1972'ye kadar 57 adet tez tamamlanmıştır (Pye, 1975: 13-14).

1950 yılında bölge araştırmalarına ilişkin olarak yapılan ikinci SSRC Konferansı'nda şu ifadelerin kullanılması yukarıda bölge araştırmalarına ilişkin kısa sürede oluşan rakamsal artışın, Amerikan devlet aygıtlarının bilimsel alana müdahalesini göstermesi bakımından anlamlıdır (Heindel, 1950'den akt, Wallerstein, 1998: 219) :

“Yapılacak iş çok büyük ve zaman kısa. Yalnızca çok büyük bir federal program bunu başarabilir. Sorun, Federal kontrol olmadan Federal yardımın hangi koşullarda mümkün olabileceğini araştırmaktır.”

Diğer yandan, güvenlik ağı içinde yer alan askeri kuruluşlar ve istihbarat kuruluşlarının müdahalesi bir akademik alanın 'bilimsel' evriminde belirleyici rol oynamaktadır. (Simpson, 2000: 20). Ulusal Güvenlik Konseyi'nin (*National Security Council-NSC*) kararlarının çeşitli başlıkları ve yönelikleri bölgeler bu belirleyiciliği doğrulamaktadır:

5 Nisan 1949 tarihli, NSC 34/2 sayılı, 'Çin'e Birleşik Devletler Politikasının Uygulanması Hakkında İlerleme Raporu', bu konuda bir örnektir. NSC 34/2 sayılı kararının başlığı altında Çin yerine Tayvan, Arap ülkeleri ve İsrail, Asya, Endonezya, Yakın Doğu, Güneydoğu Asya, Latin Amerika gibi farklı ülkelere yönelik NSC kararları da vardır. Ayrıca Sovyetler Birliği ve onun uydularına yönelik çok sayıda karar dikkat çekmektedir. Dikkat çeken diğer bir NSC kararı, 59/1 sayılı 'Dış İstihbarat Programı ve Psikolojik Savaş Planı'nın Uygulanması Hakkında İlerleme Raporu'dur (Kesaris, 1981: 1).⁹ Gendzier'in dikkatimizi çektiği, NSC 129/1 sayılı ve 'Arap ülkeleri ve İsrail'e ilişkin Birleşik Devletler Amaç ve Politikaları' başlıklı kararındaki “bu ülkelerde yer alan iç değişim süreci, Sovyet etkisi veya kontrolüne maruz rejimlerin iktidara geleceği durumlara yol açabilir” (NSC 129/1, 1986'dan akt., Gendzier, 2000: 97) önermesi, siyasal gelişme kavrayışında baskın olan anti-komünist kaygıyı yansıtmaktadır. Karar, Birleşik Devletler'in siyasal değişim sürecini yönlendirirken asgari ödün vermesini ve sosyalist olmayan, istikrarlı rejim ihtimalini azamiye çıkaracak psikolojik ve siyasal programlardan tam olarak yararlanması gerektiğini vurgulamıştır. Bu nedenle yapılacaklar arasında “bölgede, yüzü hür dünyaya dönük, siyasi istikrarı kurma ihtimali en yüksek görünen liderlik gruplarının desteklenmesi ve geliştirilmesi” (NSC 129/1, 1986'dan akt., Gendzier, 2000: 98) amacı ilk sırada yer almıştır. Buradan çıkarılacak en basit sonuç; özgürlük, katılım gibi değerlerin bu değerler totaliterliğe karşı olmak ve özgür bir dünya oluşturmak adına savunulsa da asıl anlamını anti-komünist mücadelede bulmasıdır.

Bilimin gücünden yararlanılarak gerçekleştirilen ideolojik taarruz, Amerikan ulusal güvenlik stratejisi için 1945'den beri en azından atom bombası kadar merkezi bir yer işgal etmiştir (Simpson, 2000:

⁹ 1949-1960 yılları arasında alınan NSC kararları başlık ve numaraları için bkz., (Kesaris, 1981, s. 1- 9).

23). Bunun federal düzeydeki en önemli belgesi, Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesi'nin Uluslararası Örgüt Ve Hareketler Alt Komitesi tarafından, "Soğuk Savaş'ı Kazanmak: Birleşik Devletler'in İdeolojik Taarruzu" başlığı altında yayımlanan raporlarıdır. 3 No'lu Rapor, "Kar Amacı Gütmeyen Özel Amerikan Örgütleri'nin Denizaşırı Programları" başlığı altında yayımlanmıştır. Raporun giriş bölümünde, Birleşik Devletler'in dış politikası uygulamalarının yüz yirmi ülke ve bölgedeki Amerikan diplomatlarının ve Washington'daki Dışişleri Bakanlığı'nın ilgili bölümlerinin çabalarının ötesine geçecek kadar karmaşık olduğu belirtilir. Askeri ve ekonomik boyutlarının yanında, ideolojik ve psikolojik düzeyin dış politika uygulamalarında, sayısız özel ilişki ve girişiminin dışında, yirmi altı hükümet bölümü ve makamı içeren üçüncü temel alan olduğu vurgulanır. Dış İlişkiler Komitesi Uluslararası Örgütler ve Hareketler Üzerine Alt Komitesi'nin özel ilgisi altındaki bu alan, yabancıları bilgilendirmeye, tutumlarını etkilemeye ve onları eyleme geçirmeye çalışan faaliyetleri kapsar. Alt komite, Soğuk Savaş'tan esinlenen ve Soğuk Savaş'ın bir parçası olan ideolojik alanın doğasını ve kapsamını araştırmak ve Birleşik Devletler'in ideoloji alanında kullandığı araçları gözden geçirmek üzere araştırmalar yapmıştır. Yukarıda belirtilen Üçüncü Rapor ise Amerikan yurttaşlarının ve özel örgütlerin Birleşik Devletler'in dış politika amaçlarının geliştirilmesindeki katkısını araştırmaya yöneliktir. Diğer bir deyişle Komite, "Birleşik Devletler'in öncülük ettiği özgürlük güçleri ile Sovyetler Birliği ve Kızıl Çin tarafından yönlendirilen uluslararası komünist hareket arasındaki karşılaşmada," özel Amerikan çabalarının rolünü araştırmakla ilgilenmiştir (Overseas Programs..., 1965: 11-12).

Bu başlık altında belirtilenler, akademik dünya, güvenlik kuruluşları, bürokratik kuruluşlar arasındaki yoğun karşılıklı ilişki ve etkileşimi göstermektedir. Söz konusu iç içe geçmişlik, bilim ve ideoloji karşıtlığının ideolojik işlevselliği açısından bizi pek çok parametre ile yüz yüze getirmiştir. Temel parametre, projeler, dergiler, yayınlar ve daha birçok araç ile birbirine bağlanan kurumsallaşma ağıdır. Diğer yandan kurumsallaşma ağı sayesinde güçlenen egemen bilimsel paradigmanın kendisine atfettiği evrensellik, karşıtını ideolojik ve tekil olarak tanımlamayı sağlamıştır. Üstelik bölge araştırmalarının bilimsel destek sunduğu siyasal gelişme çalışmaları açısından, söz konusu yaygın kurumsal ağ içinde gelişmenin reçetelerini hazırlarken; eşitsiz gelişmenin ürünü olan azgelişmişlik sorunu da bu reçetelerdeki bir dizi önlem ve politikaya indirgenebilmiştir.

3. SİYASAL GELİŞME KAVRAMININ ANLAM VE KAPSAMI

Siyasal gelişme, Amerikan siyaset bilimi içinde II. Dünya Savaşı sonrası dönemden başlayıp 1960'ların sonlarına dek, karşılaştırmalı siyaset bilimi çalışmalarının anahtar kavramlarından biri olmuştur. Söz konusu dönem içinde, siyasal gelişme (*Political Development*) literatürü gelişme teorisyenlerinin çeşitli yaklaşımlarını içine alan geniş bir kapsam içinde geçerliğini sürdürmüştür. Teorinin içindeki pek çok fark ya da eğilimlere rağmen siyasal gelişme kavrayışı belli bir konsensüsü temsil etmiş ve belli bir ideolojiyi yansıtmıştır. Siyasal gelişmenin akademik anlamda en zirvede olduğu dönem içinde dahi, gerek metodolojik düzeyde gerekse anlamsal düzeyde kesintiler izlenebilmektedir. Bu kesintilerin ardında, gelişmekte olan ülkelere dönük politikaların değişimine uyarlanan teorik ve anlamsal değişimler yer almaktadır.

1950 ve 1960'lardaki ilk dönem siyasal gelişme çalışmalarına baktığımızda, genellikle Afrika ve Asya'daki yeni uluslar ile ilgili olan, büyük ölçüde doktor adaylarının ya da doktora sonrası genç araştırmacıların çalışmalarından oluşan bir literatürle karşılaşmaktayız Almond, 1987: 437).¹⁰ Bu araştırmalar kabaca, hedef olarak seçilen ülkeye yönelik bir örnek olay çalışmasıdır. Eş zamanlı olarak başlayıp ilerleyen dönemlerde de devam eden, siyasal gelişme kavrayış ya da teorisinin farklı toplumsal kurumlarla ilişki düzeyini ve hatta epistemolojik sorunlarını elen alan bir dizi araştırma, SSRC'nin çatısı altında gerçekleşmiştir.¹¹ SSRC'nin destekleyiciliğinde 1963 yılında başlayan¹² bu seri çalışma, 1966'ya kadar yoğun bir şekilde sürmüştür; 1971'e kadar duraklamaya girdikten sonra, siyasal gelişmenin krizlerini ele

¹⁰ Gelişmekte olan ülkelere ilişkin siyasal gelişme konusunda yapılan temel çalışmalardan birkaçı için; Gana'ya yönelik olarak bkz., (Apter,1955); Uganda'ya yönelik olarak bkz., (Apter, 1961); Pakistan'a yönelik olarak bkz., (Binder, 1961); Nijerya'ya yönelik olarak bkz., (Coleman, 1958).

¹¹ Kronolojik olarak bu liste, (Pye, 1963; La Palombara, 1963; Ward ve Rustow, 1964; Coleman, 1965; Pye ve Verba, 1965; La Palombara ve Weiner, 1966; Binder vd., 1971; Tilly, 1975; Grew, 1978).

¹² *Communications and Political Development* SSRC'nin sponsorluğunda ve Ford Vakfı'nın 1960-63 dönemini kapsayan bağışları ile gerçekleştirilen siyasal gelişme çalışmaları dizisinin ilkidir. Bkz. (Pye, 1963). Serinin ilk kitabı olarak, ilk dönem siyasal gelişme çalışmalarının demokratikleşme ve modernleşme ile ilişkisini açığa çıkarmaktadır.

alan bir çalışmayla yeniden canlanmıştır. Siyasal gelişme kavrayışının Amerikan siyaset bilimi içindeki sürekliliğini göstermek bakımından siyasal gelişme dizisi oldukça anlamlıdır. Tam da 1970'lerin ekonomik krizine ve toplumsal ve siyasal hareketlerin canlanmasına tekabül eden bir süreçte, siyasal gelişmenin krizlerinden söz edilmesi rastlantısal değildir. Dönemin siyasal toplumsal çalkantılarının, az gelişmiş ülkelerin kendi bilimsel anlayışında yarattığı etkiler nedeni ile siyasal gelişmenin kendi içinden eleştirilmesi gereği doğmuştur. İşte bu gereklilik, siyasal gelişmenin klasikleri olarak nitelendirilebilecek kaynaklarda dahi gelişmenin katılımcılığı içeren bir demokrasi ya da demokratikleşme anlamına gelmesi gibi, düzen ve istikrar anlamına da gelebilmesi çelişkinin ilk açıklayıcısıdır. Şöyle ki, siyasal gelişme paradigması demokrasi ve özgürlükleri ön plana çıkaran bir kavram seti sunarken, aynı zamanda otoriter rejimleri de desteklemiş ya da en azından zorunlu olarak görmüştür.

Siyasal gelişme çalışmaları üstte belirtildiği gibi ampirik ve davranışsal bir literatürün doğuşunu işaret etmiştir (Packenham, 1973: 200). Bu açıdan siyasal gelişme yaklaşımlarının kendi içinde oluşan eleştirelliği, radikal olarak değerlendirmemek gerekir. Siyasal gelişme kavrayışı ister modernleşme anlamında ister istikrar isterse de demokratikleşme anlamında ele alınsın, temel anlayış ve ideoloji ortaktır. İstikrar ve düzen anlamında siyasal gelişme yaklaşımı ile demokratikleşme anlamında siyasal gelişme yaklaşımlarını inceleyerek, bu argüman desteklenebilecektir. Üstelik demokrasi ve istikrar nitelendirmeleri zaman zaman siyasal gelişmenin boyutları olarak birlikte de anılmıştır. Bodenheimer, gelişmecilik ideolojisi olarak adlandırdığı bu ideoloji ortaklığının kökenini, Amerikan siyaset bilimi daha genel olarak Amerikan sosyal bilimi içinde bilimsel bir paradigma olmamasına ve farklı teori ve okulların varlığına rağmen disiplin içindeki araştırma ve eğitimin daha temel düzeyde bir konsensusa bağlı olmasına dayandırmıştır (Bodenheimer, 1969:1). Packenham, doktrin ve teorideki siyasal gelişme fikirlerinin önemli gözüken farklılıklarının, liberal gelenek içinden bakıldığında çok daha önemsiz düzeyde kaldığını belirterek benzer bir yaklaşımı paylaşmıştır (Packenham, 1973: 6-7, 21,195) .

Bazı yazarlar, yaptıkları literatür incelemesine dayanarak çeşitli ayrımlar oluştursa da; bu çalışmada, siyasal gelişme konusundaki metodolojik değişimlerden çok toplumsal koşullara bağlı olarak oluşan anlamsal değişimler merkezi bir konumdadır. Çünkü metodolojik değişimler, bilimsel dile gönderme yapmaktadırlar. Aksine, siyasal gelişme kavramındaki değişimler, toplumsal koşulların yapısından kaynaklanmaktadır. Toplumsal koşullardaki olumsuzlukları ya da iktidar ilişkilerini gizlemek için bilimselliğe vurgu yapmanın kendisinin bir ideolojik inşa olduğu, siyasal gelişme kavrayışının tarihsel ve anlamsal değişiminde somutlaşmıştır. Siyasal gelişmeyi siyasal demokrasi olarak gören teorisyenlere örnek olarak Lipset, Lerner, Almond, Verba ve Pye'ı örnek olarak gösterebiliriz (Packenham, 1973: 196-97).

3.1. Demokratikleşme Anlamında Siyasal Gelişme

Siyasal gelişme kavrayışının demokratikleşme anlamında kullanılmasının yaygın olduğu II. Dünya Savaşı sonrası dönem, Almond'un 1945-63 yılları arasında süren SSRC Karşılaştırmalı Siyaset Komitesi başkanlığına tekabül etmektedir. Komite bu dönemde, II. Dünya Savaşı sonrasına eşlik eden, sosyal bilimin gelişmesinin toplumu şekillendirebileceği iyimserliğini yansıtmıştır (Higgott, 1983: 14). Toplumsal, ekonomik ve siyasal koşullar da refah devleti anlayışının yansıttığı görece uzlaşmayı temsil etmekte idi.

Siyasal gelişme kavrayışının iyimser bakış açısı içindeki ilk kullanımlarında, demokrasinin ulaşılması gereken bir hedef olarak belirlendiği göze çarpmaktadır. Packenham'ın (1973: 202) belirttiği gibi, siyasal gelişmenin en yüksek ve en gerçek formu açık ya da örtük olarak uzun ya da kısa vadede liberal, anayasal bir demokrasi anlayışı ile eşitlenmiştir. Soğuk Savaş'ın önemli siyaset bilimcilerinden Seymour M. Lipset'in (1986: 25) demokrasi tanımı bu yargı ile örtüşmektedir:

“Karmaşık bir toplumda demokrasi, yönetimin görevlilerini değiştirmek için anayasaya uygun düzenli olanaklar sağlayan bir siyaset sistemi ve nüfusun olabildiğince geniş kısmının, siyasal iktidar için yarışanlar arasında bir seçme yaparak önemli kararları etkilemesine izin veren bir sosyal mekanizma diye tanımlanabilir.”

Lipset'in tanımı, açıkça biçimsel bir demokrasi tanımıdır. İktidar ve siyasetin bir 'oyun' olduğu varsayımına dayanır. Demokrasi bu oyunun kurallarını belirleyen bir yöntemin içine hapsedilmiştir. Lipset'e (1986:25) göre, eğer aralarında büyük çıkar çatışmaları olan partilerden kurulu bir hükümet iktidardaysa,

ortaya istikrarsız bir demokrasi çıkar. Bu yüzden oyunu kurallarına göre oynamak gerekir. Bu kurallar ya da Pakenham'ın (1973: 202-204) belirttiği gibi, demokrasiyi geçiş süreci içinde tanımlamak için kullanılan kavram ve göstergeler genellikle kabataslak ve özeldir. Bazen İngiliz ya da Amerikan demokrasisi açıkça demokrasinin standartı olarak görülmüş, belli bir ülkenin model olarak ifade edilmediği durumlarda, bu iki ülkeden biri örtük olarak varlığını sürdürmüştür. Dolayısıyla siyasal gelişmenin gerçekleştirilmesinin demokrasi ile mümkün olacağı ve demokrasinin koşullarının belirlenmesi sorunu gündeme gelmiştir.

Demokrasinin koşullarının sağlanmasının ya da demokratikleşme sürecine geçilebilmesinin ekonomik gelişme ile mümkün olabileceğini öngören ekonomik yaklaşım, Amerikan siyaset bilimi içinde geniş ölçüde paylaşılmıştır (Lipset, 1986; Almond ve Verba, 1966). Sadece siyasal gelişme teorisyenleri arasında değil, politikacılar arasında da bu yaklaşım hâkim olmuştur. Demokrasi ve bu bağlamda özgürlüklerin gelişiminin ekonomik gelişmeye bağlanarak dış yardımlara kaynak ayrılması, Soğuk Savaş Amerikan dış politikası içinde yaygın bir hale gelmiştir. Bu yardımların amacı, demokrasi özgürlük gibi değerler olarak ilan edilmiştir. Ancak arka planı bu ideallerin ulusal (Amerikan) çıkarlar ile ilişkisini ve ideolojisini açığa çıkarabilecektir. Bu nedenle, 12 Mart 1947'de ABD Başkanı Harry S. Truman'ın, ABD Senato ve Temsilciler Meclisi'nde, Yunanistan ve Türkiye'ye yardım talebiyle yaptığı ünlü konuşma ile belirlenen Truman Doktrini'ni incelemek gerekir.

Yardım için onay almanın ötesine geçen bu konuşma ile ABD'nin dış politikasının değiştiği ve Soğuk Savaş'ın resmi olarak başladığı kabul edilir (Erhan, 2006: 528-530). Diğer bir deyişle Truman doktrini olarak tarihe geçen ifadeler, ABD dış politikasının Sovyetler Birliği'ne yöneldiğinin resmi ve üstü örtülü bir ifadesidir. Truman'ın konuşmalarında yardımın meşruluğu, özgür halkların totaliter baskıcı yönetimlerin eline geçmesini önlemek adına sağlanmıştır (americanrhetoric, t.y.).¹³ Demokrasiye ve/veya demokratikleşmeye verilen önem de bu bağlamdadır:

“...Birleşik Devletler'in dış politikasının temel amaçlarından biri, bizim ve diğer ulusların baskıdan uzak bir yaşam biçimi oluşturabileceği şartları yaratmaktır...”

“Dünya tarihinde şu anda hemen hemen her ulus alternatif yaşam biçimleri arasında tercih yapmak zorundadır. Bu tercih genellikle özgür olan değildir. Bir yaşam biçimi çoğunluğun iradesine dayanır ve özgür kurumlar, temsili hükümet, serbest seçimler, bireysel özgürlüklerin güvence altına alınması, ifade ve din özgürlüğü ve siyasal baskıdan uzak olma özgürlüğü ile kendisini belli eder. İkinci yaşam biçimi ise, zorla çoğunluğa kabul ettirilen küçük bir azınlığın iradesine, terör ve baskıya, kontrol altındaki basın ve radyoya, sonucu önceden belli seçimlere ve bireysel özgürlüklerin baskı altında tutulmasına dayanır” (americanrhetoric, t.y.).

Lipset'in demokrasi tanımındaki öğeler ile Truman Doktrini'nin demokrasi algısı örtüşmekte ve biçimsel demokrasiyi yüceltmektedir. Doktrin'in genel mantığı mutlak bir hümanizm değildir. Asıl yönlendirici olan, Birleşik Devletler'in ulusal çıkarı ve buna dayalı dış politika anlayışıdır (Pakenham, 1973: 27). Yukarıda siyasal gelişme kavrayışı içindeki farklı yaklaşımlara rağmen aralarındaki ideoloji ortaklığının sağladığı konsensüs ile bu çerçevede de karşılaşılmaktadır.

Diğer yandan Truman Doktrini'nin ardından yürürlüğe giren Marshall Planı, Avrupa'yı maddi ve manevi olarak güçlendirmek amacını taşımıştır. Amerikalılara göre, savaşın getirdiği büyük yıkım, Avrupa'da kaos yaratmış ve bu nedenle komünistler ve dolayısıyla Sovyetler güçlenmiştir. Sovyet yayılması karşısında Avrupa ekonomik olarak kendi ayakları üzerinde durabilirse, siyasi olarak da bağımsızlığını koruyabilecektir. Böylece, Amerikalılar bütünleşmiş bir Avrupa yaratarak Sovyet ilerlemesini durdurmak istemişlerdir (Hogan, 1987:25-27). Ancak Marshall Planı çerçevesinde uygulanan ekonomik yardım politikaları sürecinde bazı sorunlarla karşılaşmıştır. İlk sorun, 'komünizm versus demokrasi' anlayışı çerçevesinde, komünizmin Asya ve diğer az gelişmiş ülkelerde güçlü bir çekim merkezi olmasıdır (Price, 1955: 369). Daha açıklayıcı bir ifade ile komünizme açık hale gelmesi istenmeyen bölgelerin ekonomik

¹³ Bu ifadelere örnek olarak “...Özgür halkların kendi kaderlerini kendilerinin belirlemelerine katkıda bulunmak zorunda olduğumuza inanıyorum”; “... Dünya'nın özgürlüğe gönül vermiş halkları için bağımsız ve ekonomik açıdan istikrarlı bir devlet olarak Türkiye'nin geleceği, şüphesiz Yunanistan'ınkinden daha az önemsiz değildir...”

koşulları iyileştirilmiş ve ekonomik yardımlar da ‘komünizm versus demokrasi’ anlayışı içinde, demokratikleşme adına yapılmıştır. Dolayısıyla, Amerikan politikacıları tarafından oluşturulan dış yardım politikasının gerekçeleri, siyasal gelişme uzmanları tarafından desteklenmiştir. Nasıl ki bölge araştırmalarının gelişimi, Amerikan dış politikası ile uyumlu olmuştur; demokratikleşme teorilerinin gelişimi de ekonomik yardım politikaları dolayımında dış politika ile uyumlu olmuştur.

Bu konuda, Amerikan siyaset bilimcilerinden Lipset’in *Political Man* (Siyasal İnsan) adlı kitabını kapsamlı bir çalışma örneği olarak verebiliriz. Lipset, davranışsal bir bakış açısı ile demokrasinin sosyal gerekliliklerini ekonomik gelişme ve siyasal meşruluk açısından değerlendirdiği çalışmasında Avrupa ve İngilizce konuşulan ülkeler ile Latin Amerika ülkelerini istikrarlı demokrasiye sahip olma düzeyine göre sınıflandırmıştır. Avrupa demokrasilerini tanımlamakta kullanılan ölçüt, I. Dünya Savaşı’ndan beri siyasal demokrasinin aralıksız devamı ve son yirmi beş yıl içinde demokratik oyun kurallarına karşı duran büyük bir siyasal hareketin olmamasıdır. Diğer ölçüt ise, bu süre boyunca ister faşist ister komünist bir totaliter hareketin genel oyun % 20’sini almamalarıdır (Lipset, 1986: 27-28).

Lipset’e (1986: 29-30) göre, Aristoteles’ten bugüne kadar demokrasinin ancak çok az vatandaşın gerçek yoksulluk düzeyinde yaşadığı zengin bir toplumda ortaya çıkabileceği ileri sürülmüştür. Büyük bir yoksul kitlesi ile küçük bir ayrıcalıklı elit grubuna bölünmüş bir toplumda ya oligarşi ya da tiranlık görülür. Tiranlığın modern zamanlardaki karşılığı ise komünizm ya da Peronizmdir. Haklılık payı olan bu genellemedeki az gelişmiş ülkelere özgürlük sağlama gerekçesi ile yapılan yardımların, özgürlük yerine Amerikan bağımlılığı getirdiğini gizleme potansiyelini göz ardı etmemek gerekir. Başka bir yönüyle bakıldığında ekonomik olarak gelişmiş ülkelerde komünizmin gelişemeyeceği vurgulanmak istenmiştir. Lipset, bu konuda en zengin iki ülke olarak A.B.D. ve Kanada’yı örnek vermiştir. Bu iki ülkede, komünist partilerin hiç olmaması ve sosyalist partilerin de büyük bir kuvvet haline gelememesi Lipset (1986:43) için güçlü bir dayanaştır.

Demokrasi ve ekonomik gelişme arasındaki ilişkiye Amerikan siyaset bilimcisi Pye, *Aspects of Political Development* adlı kitabında ayrıntılı yer vermiştir. Pye (1966: 72), “klasik sömürgeciliğin sona ermesiyle oluşan yeni devletlerin önceliği ekonomik gelişme olduğu için demokrasiye güçleri yetmez” argümanını tartışmıştır. Demokrasi ve ekonomik gelişme arasında kurulan doğrusal ilişkinin tersine, bu bakış açısının arkasında hızlı ekonomik gelişmenin çoğulcu siyasal sistemler tarafından geciktirildiği düşüncesi yatar. Dolayısıyla, demokrasi gelişme için büyük bir ivme kazanıldıktan sonra gerçekleşebilecek bir lüks olarak tanımlanır. Pye, bu argümanın aksine, hızlı ekonomik gelişmenin otoriter pratiklerin azaltılması ve ulus-oluşum sürecinde halk katılımının artması ile ilgili olduğu iddiasıyla Lipset ile aynı noktaya gelir. Ona göre, halk katılımından beslenen yarışmacı demokratik liderlik, ekonomik gelişmeyi otokratik olanlardan daha çok harekete geçirebilir. Ancak otoriter pratiklerin, uzayan düzensizlik dönemleri ya da toplumun nihai amaçlarında çok düşük bir konsensus gibi durumlarda avantajları olabileceğini savunması (Pye, 1966: 72-74), bu eğilimlere de açık kapı bıraktığını gösterir.

Ancak bir süre sonra, ekonomik ve demokratik gelişme arasında birebir ilişki olmadığını ortaya çıktığını savunan Amerikan siyaset bilimcileri olmuştur. Örneğin La Palombara (1963: 60), Birleşik Devletler’in yeni ulusların yardım programlarına dâhil olarak demokratik gelişmeyi destekleme sorumluluğunu paylaştığını ileri sürer. Ancak ona göre, sanayileşmiş bir ülkenin gelişmekte olan ülkelere yiyecek ve silah sunmasının ya da ordu ve teknisyenlerin eğitimini üstlenmesinin, doğrudan ve tek başına demokratik siyasal gelişmeye neden olmayacağı açıktır. Bu, ‘demokratikleşme’ misyonundan vazgeçmek anlamına gelmemektedir. Onun yerine La Palombara’nın (1963: 60-61) önerisi, teknik ve teknolojiye daha az vurgu, demokratik değer ve ideolojiye daha fazla vurgu yapmak; yalnızca Amerikan tekniğini değil siyasal ideolojisi ve siyasal pratiklerinin makul suretlerini de ihraç etmektir. Böyle bir çaba olmadan çoğu yeni ülkede demokratik gelişmenin oldukça düşük düzeyde kalacağını öngörmüştür.

Demokrasinin Amerikan siyaset bilimi içinde belirlenen temel karakteristikleri ile özellikle gelişmekte olan ülkelerde, demokrasinin pratikteki yansıması arasındaki boşluğun sebebi Pye’a (1966: 85-86) göre, demokrasiyi ideal anlamıyla görme eğiliminden kaynaklanır. Diğer bir deyişle, insanların çoğu demokrasinin saflığını kabul ederken, kusurlu bir dünyada demokrasinin yerleşmesinin pratik zorluklarını

dikkate almaz. Demokrasiyi soyut terimlerle görme eğilimi yeni devletlerde demokratik gelişmenin sorunlarını artırır. Ona göre, demokrasinin zaman içinde daha büyük ölçüde gelişmesi ideallerin ötesine gidip, yapılması gerekenler üzerinde durarak gerçekleşecektir. Dolayısıyla, pek çok yeni devlette demokratik yaşama geçişin yavaş ve zor olacağını düşünen Pye, bu toplumların demokrasi için hazır olmadıkları genellemenin gerçeklik payı olduğunu da kabul eder (Pye, 1966: 87). Bu yorumun arkasında, artan katılım taleplerinin yarattığı ya da yaratması beklenen katılım krizi söz konusudur.

Tam da bu nokta, klasik demokrasi teorilerinin yerine ampirik ya da revizyonist olarak adlandırılan demokrasi teorilerinin ortaya çıkış amacını ortaya koymaktadır. Klasik demokrasi teorileri, yurttaşların katılımının artırılmasının, yurttaşların ahlaki ve sosyal sorumluluklarına ilişkin farkındalıklarının ve hükümetin kalitesinin artmasına ve tiranlık tehlikesinin azalmasına neden olacağını savunmuşlardır. Klasik gelenekten kopan çoğulcu yaklaşım içindeki demokrasi teorisyenleri ise, gerçek hayatta aktif, bilgili ve demokratik yurttaşlardan oluşan halk kitlesine çok az rastlandığı için klasik demokrasi teorisini yetersiz bulmuşlardır (Walker, 1966:285). Klasik çoğulcu yaklaşım içinde gelişen bu kurama göre, demokratik yönetimin temel unsurları, örgütlü çıkarlar ve hükümettir. Yönetimin çıkarlarını belirleyen örgütlü çıkarların rekabetidir (Zabcı, 1999: 219). Grew, SSRC'nin destekleyiciliğinde oluşturulan siyasal gelişme serisinin son kitabı olan ve siyasal gelişmenin krizlerine odaklandığı çalışmasında benzer bir yaklaşımla, katılımın siyasal meclisler ve oy kullanma ile sınırlı olmadığını belirtmiştir. Siyasal katılımın imza toplamaktan, otorite ile anlaşmaya varmak için hazırlanan örgütlenmiş çıkar gruplarının gösterilerine kadar politikayı etkileyen diğer formlarının da bulunduğunu belirtmiştir. Ardından bu eylemlerin her zaman mevcut kurumları desteklemeyebileceğini; dolayısıyla katılım krizini kışkırtabileceğini savunmuştur. Sendikalar, okullar, iş dünyası, profesyonel birlikler gibi kurumların artan katılım taleplerinin gözden kaçırılmasının yaratacağı katılım krizine karşı da uyarılmış; Pye ile buluştuğu diğer bir noktayı şu cümlesiyle açıklamıştır: “Demokrasi ideali kurumsallaşmış gerçekliği taciz etmeyi sürdürür” (Grew, 1978: 22).

Demokrasi ideal anlamıyla bir hedef olmaktan çıkıp, ulusal çıkar ve dış politika alanındaki ‘gerçek’ bir hedef haline dönünce, Amerikalı siyaset bilimcileri tarafından, demokrasiden bazı ‘ödün’lerin verilmesi ya da bazı çekincelerin öne sürülmesi kaçınılmaz olmuştur. Pye (1966: 87), bu konudaki çekincesini, demokrasi anlayışında halk katılımına yönelik vurguyu otoriteye kaydırarak yapmıştır:

“Katı yönetim ve verimli hükümet, demokratik gelişmenin karşıtı olarak görülmemelidir; aksine otorite ve katılım modern devletin inşasında el ele gitmek zorundadır. ...popüler politikacının rolünün güçlenmesi bakımından demokratik katılımın genişlemesinin bir dereceye kadar pratik avantajını vurgulamak için araştırma yaptık. Fakat bu argümanı ulus inşasında tüm zamanlarda halk katılımını üst öncelik varsaymak şekline dönüştürmek gerçekçi olmaz. ...”

“Böylece son tahlilde, demokratik gelişme, yalnızca halk katılımından daha fazla şeyleri içerir. Demokratik hükümete sahip olmak için hükümet ve istikrarlı otoriteye sahip olmak gerekmektedir.”

Huntington (1971: 288), ilerleyen yıllardaki bir makalesinde oy kullanma hakkının genişlemesi ile birlikte düzenli olarak artan katılımın yarattığı katılım krizinin merkezleşme ile kontrol altına alınabileceğini belirtirken aynı yaklaşımı benimsemiştir. Bu savını katılımı azaltan merkezleşmenin, aynı zamanda yerel çıkarların hâkimiyetini azaltarak toplumları daha demokratik hale getirebileceği fikri ile gerekçelendirmiştir. Nitekim Gendzier, gelişme ideolojisinin, demokratik katılımın risklerinin kontrol altına alınarak düzenlendiği demokrasinin elitist yorumu ile haklı çıkarıldığını savunur (Gendzier, 1995: ix). Siyasal gelişme politikası içinde görülen demokrasinin istikrar ve düzen getirmediği düşüncesi ile giderek sınırlı bir şekilde yorumlanması, siyasal gelişme içinde istikrar ve düzen kavramlarına yönelik bir ilgi artışını beraberinde getirmiştir.

3.2. Siyasal Düzen ve İstikrar Anlamında Siyasal Gelişme

Belirtildiği gibi, Amerikan siyaset bilimcileri tarafından 1960-70 yılları arasında yürütülen modernleşme çalışmaları, teleolojik vurgusunda demokrasi idealinden düzen idealine doğru bir değişim göstermiştir (O'Brien, 1972: 351-352). İdeal anlamıyla demokrasi, otorite ve özgürlük arasında bir denge unsuru olarak görülürken; Amerika'da 60'lardan itibaren bu denge, otorite, hiyerarşi ve bürokratik düzenin

ağırlığının artması ile bozulmaya başlamıştır (O'Brien, 1972: 352). SSRC'nin Karşılaştırmalı Siyaset Komitesi'nin başkanlığına, 1963 yılında Almond'un yerine Lucian Pye, yönetim kuruluna 1967'de Huntington ve Zolberg'in atanması, dönemin değişen temasını yansıtmıştır. Pye ve ondan daha dar bir kapsamda da olsa Huntington, isyan bastırma teknikleri konusunda, en önemli teorisyenler arasındadır. Huntington ve Zolberg, yeni oluşan devletlere yönelik istikrar ve düzen konusundaki temel başvuru kaynaklarının sahipleridir.¹⁴

Pye, az gelişmiş ülkelere yönelik siyasal gelişme teorisinin demokrasi üzerinden yürütülmemesinin pratik nedeni olarak gelişmenin değerden daha bağımsız bir kavram olduğu düşüncesini ileri sürmüştür. Pye'a göre demokrasiyi inşa etmek terimi, yeni ulusları Amerikan en azından Batılı değerlere itmek çabası olarak görülebilir (Pye, 1966: 41). Pye dünya kültürünün yayılması olarak gördüğü yeni ulusların oluşması sürecini, bir ideolojinin yayılması olarak değil, daha 'tarafsız' dolayısıyla da pozitivist bir çerçeve içinde değer yargılarından arınmış olarak gösterme gayreti içine girmiştir. Hatırlanacağı gibi, Huntington da aynı gerekçeyle bu kez değişimin daha yansız bir kavram olduğu düşüncesi ile siyasal gelişme kavrayışının yerine siyasal değişim kavrayışının kullanılması gerektiğini ileri sürmüştü.

1960'lardan itibaren istikrar ve düzen kaygısını öne çıkartan değişimlerin neler olduğu ya da nasıl kavrandığı, daha ayrıntılı bir incelemeyi gerektirmektedir. Kesselman (1973:139), istikrar ve düzen vurgusunun Üçüncü Dünya ülkelerinin ekonomik ilerleme ve siyasal istikrar desteklenmezse komünizme dönüşebileceği endişesiyle geliştiğini savunur. 1950 ve 60'larda yeni devletlerin bağımsızlığını kazanmasının ardından, ekonomik gelişme ve modernleşmenin kaçınılmaz olmadığını akla getirecek gelişmeler hızla artmıştır. Pek çok ülkede, kentleşme ve ekonomik yardımın etkileri ile parti sistemleri gibi modern sektörlerin gelişimi beklenenin tersi etki yaratmıştır: Askeri müdahale, devrim, ayaklanma hareketleri kentsel çarpıklık, ekonomik durgunluk, siyasal yozlaşma sözkonusu beklenmeyen sonuçlardır (Kesselman, 1973: 140). Huntington, birkaç istisna dışında II. Dünya Savaşı sonrası modernleşen yeni ülkelerdeki siyasal evrimin etnik ve sınıfsal çatışma, ayaklanmalar, yığınların şiddeti, sık askeri müdahale gibi olumsuz sonuçlarca belirlendiğine işaret ederek, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde müdahale ve ayaklanma gibi düzen karşıtı eylemlere ilişkin veriler sunmuştur. Bu verilere göre, şiddet ve istikrarsızlaştırıcı olaylar 1955-1962 döneminde, 1948-1954 dönemi ile karşılaştırıldığında beş kat artmıştır (Huntington: 1969: 3-4).

Huntington (1969: 5) , Amerikan dış politikasının bu boşluğu kavrayamayıp ekonomik boşluğu hedef almasını özellikle eleştirmiştir:

“Yardım programları ve kredi programları Dünya Bankası ve bölgesel bankalar, Birleşmiş Milletler ve OECD... ekonomik gelişme problemi hakkında bir şeyler yapabilmek için muazzam bir çaba gösterdiler. Kim buna rağmen siyasal boşlukla ilgilendi? Amerikan resmi görevlileri Birleşik Devletler'in modernleşen ülkelerde uygun siyasal rejimler yaratmasında öncelikli çıkarı olduğunu teslim etti... Fakat Amerikan hükümetinin bu ülkeleri etkileyen bütün eylemlerinden birkaçı, eğer varsa, doğrudan siyasal istikrarın artırılması ve siyasal boşluğun azaltılması ile ilgili olmuştur...”

Amerika'nın ekonomik gelişme ve demokratikleşme arasında kurulan olumlu ilişkiye dayanarak, modernleşen ülkelere dönük ekonomik gelişme temelli politika uygulama önceliğini, dolayısıyla siyasal istikrarı ihmal etmesini Huntington, Amerikan siyasal gelişmesinde siyasal düzen oluşturmaya yönelik tarihsel tecrübe eksikliğine bağlamıştır. Huntington'a göre Amerika, siyasal kurum ve uygulamalarını 17. yy. İngiltere'sinden ihraç ettiği ve bir hükümet ile doğduğu için modernleşen ülkelerde etkili otorite oluşturma problemine karşı körleşmiştir (Huntington, 1969:7).

Huntington'un siyasal kurumsallaşmaya yönelik değerlendirmeleri içinde en çarpıcı olanı, yukarıdaki alıntıda yer alan “modernleşen ülkelerde Amerikan çıkarına yönelik siyasal rejim yaratılması” ifadesidir. Amerikan dış politikasının yetersizliğine bağladığı bu sorun, gerçekte siyasal gelişme literatürüne Amerika Birleşik Devletleri'nin çıkarları ile çizilen sınırı gösterir. Dış politika anlayışının siyasal boşluğu kavrayamaması, siyasal gelişme temasından uzaklaşılması ile değil, Amerikan çıkarlarına uygun ekonomik

¹⁴ Düzen konusundaki eserleri için bkz. (Huntington, Mart 1969; Zolberg, 1966).

sistem yaratılmasına öncelik verilmesi ile açıklanmıştır. ABD ulusal çıkarlarına göre belirlenen bir siyasal gelişme anlayışı özgürlüğü de, baskıyı da bilimsel alana yerleştirebilmektedir.

O'Brien benzer bir şekilde, Amerikan siyaset biliminin siyasal düzensizliğin temellerini ampirik verilerden çok Birleşik Devletler'in uluslararası amaçları ile bağlantılı olarak incelediği görüşünü savunur. O'Brien'e göre, pek çok siyaset bilimcinin resmi danışmanlık rolü, Amerikan üniversiteleri ve hükümet bölümleri arasında yakın bağlantılar ve bu döngüler arasındaki ilişkilerin emperyal misyona bağlılığı, Amerika'nın uydu devletlerinde demokratik siyasetin istenebilirliği üzerinde azalan bir vurguya neden olmuştur (O'Brien, 1972:363). Siyasal düzen yaklaşımının yükselmesi, ilk olarak, Birleşik Devletlerde isyan bastırma amaçlarının özellikle Vietnam'da 1964-65'de meydana gelen yoğun çatışma ile artması sonucu olmuştur. Düzen düşmanları, Birleşik Devletler'in düşmanı olmuştur ve Birleşik Devletler Hükümeti doğrudan bu düşmanlarla ilgilenmiştir. Kısacası komünist tehdit temel düşman olmayı sürdürmüştür (O'Brien, 1972: 364). SSRC başkanı da olan Pye, yeni ve zayıf hükümetlerdeki artan isyan ve ayaklanmaları siyasal gelişmenin en önemli problemi olarak görmüştür:

"...Vietnam'ın trajik hikâyesi de, bu probleminin en dramatik örneğidir. Vietnam ile aynı zamanda Afrika ve Amerika'da başlayan isyanlar, Kennedy yönetimini isyan bastırma problemleri ile uğraştırmıştır. Kurtuluş Savaşları komünist doktrininden geri kalmamak için isyan bastırma politikalarının bir doktrinini geliştirmek zorundaydık... (Pye, 1966: 126-127)"

Totaliterlik, Amerikan siyaset biliminde Soğuk Savaş döneminde örgütlenmiş siyasal baskı sistemine karşı, Batı demokratik özgürlüklerinin önemini vurgulamaya hizmet etmiştir. Totaliterlik, baskıcı elitlerin yönetimi, güç tekeline sahip olmak, kitlelerin yaşamlarının her alanına müdahale etmek olarak görülmüştür. Fakat O'Brien, totaliterliği, bazı siyaset bilimcilerin az gelişmişliğin kargaşasının çözümü için sunduğunu eklemiştir. Düzenin totaliter şekillerini savunanlar arasında en etkili olarak, Huntington'u görmüştür (O'Brien, 1972: 368) ve bu düşüncesinde yüksek haklılık payı vardır: Çünkü Huntington'a göre,

"...ilk gereksinim gücün birikmesi ve yoğunlaşmasıdır, dağılması değildir ve bu Moskova ve Pekin'de olan ve Washington'da olmayan öğrenilecek bir derstir" (Huntington, 1969:138).

Siyasal düzen olarak kurumsallaşmış komünizmin en azından adının geçmesi dahi, Birleşik Devletler'de temsili demokrasinin yarattığı hayal kırıklığının sonucu olmuştur (O'Brien, 1972: 370). Bu bağlam içinde, 1971 yılında SSRC'nin siyasal gelişme dizisinin yedinci kitabı olan, Binder ve diğerleri tarafından yayımlanan *Crisis and Sequences in Political Development* kitap, siyasal gelişmenin özellikle de demokrasinin katılım, meşruluk, kimlik vb. krizlerine yoğunlaşarak siyasal gelişme kavrayışının rotasını demokrasiden düzene çevirmiştir (Binder vd., 1971: 1-15). Kitlelere ilişkin güvensizliğin bir sonucu olarak, demokrasinin yalnızca liderler tarafından işletildiğinde başarılı olabileceği konsensüsü, modern ifadesini teknolojik ve bürokratik elitlerin güçlendirilmesinde bulmuştur (O'Brien: 372). Higgott (1983: 18), sözkonusu kitaptaki düzen vurgusuna dikkat çekerek krizlerin yönetsel kapasite ile ilişkilendirildiğini belirtir. 'Yönetsel kapasite', özellikle yönetici elitleri kasteder; bu bakış açısıyla siyasal gelişme içindeki krizler, elitlerin konumlarına yönelik tehditlerden kaynaklanır ve 'düzenin' sürdürülmesi için elitlerin gerekliliği vurgulanır. Kitaptaki asıl kilit nokta, elitlerin konumundan çok, üsttekilerin düzen içindeki çıkarlarının, alttakilerin sosyal adalet içindeki çıkarlarının üzerinde olduğunun mantıksal bir öncelik içinde sunulmasıdır (Sandbrook, 1976: 180-181).

Düzen ve istikrar öylesine merkezi hale gelmiştir ki; siyasetteki 'iyi toplum nedir ve nasıl başarılabilir' temel sorusu 'istikrarlı toplum nedir' sorusu ile yer değiştirmiştir. Düzen en üst siyasal iyiyi başarmak için bir ön gereklilik olarak değerlendirilmemektedir, bizzat kendisi en üst siyasal iyi haline gelmiştir (Kesselman, 1973: 142). Bu anlayış ile üstte belirtilen pozitivist ve davranışsal yaklaşımın Amerikan siyaset bilimi içinde üst sıraya yerleşmesi uyum içindedir. Aynı kavram, değişen çıkarlara bağlı olarak farklı hatta zıt gelişme reçeteleri sunabilmektedir. Öyle ki, bilimselliğin tamamen dışında ideolojinin alanında görülüp mücadele edilen komünizm bile düzen ve istikrar sözkonusu olduğunda Amerikan siyaset biliminin kavramları arasındaki yerini almıştır. Diğer boyutuyla, pozitivistimin 'düzen içinde ilerleme' düsturuyla bağlantılı olarak, bilimsel nesnellik ön plana çıkaran anlayış, eleştireliliği de yok edecektir. Düzen ve istikrar kavramları, her koşul ve yapının öngörülebilirliğini ve nesnellikini bilimselleştirerek, ahlaki ve

kişisel eleştirileri değersizleştirmiştir. Bunun doğal sonucu, nesnel süreçlerin ürünü olmayan her türlü eleştirinin ideoloji alanında yerini almasıdır.

SONUÇ

Siyasal gelişme kavrayışının kuramsal ve metodolojik boyutu ve bölge araştırmalar ile ilişkisi, onu yönlendiren Soğuk Savaş dönemi Amerikan siyaseti ve dış politikası ile bağlantılıdır. ABD'nin İngiltere'nin elinden dünyanın en güçlü devleti olma özelliğini almasıyla birlikte iki kutuplu bir dünyanın koşulları belirleyici olmuştur. Üstelik klasik sömürgecilik anlayışı sona ermiş; yükselen ABD hâkimiyeti İngiltere dönemindeki klasik sömürgecilik sisteminden de farklı olmuştur. Dolayısıyla ABD'nin iki kutuplu dünya içinde Hür Dünya'nın sınırlarını genişletme çabasına aracılık eden yöntemler de farklı olmuştur. Diğer yandan ABD'nin dünya siyaseti üzerindeki üstünlüğünü sürdürme çabası bilimsellik anlayışına da sirayet etmiş ve bilimsel, metodolojik değişiklikler bu süreci desteklemiştir.

Amerikan siyaset bilimi bu noktada Amerikan siyasetinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Siyasal gelişme kavrayışı ise genel siyasete yön verme noktasında son derece işlevsel olmuştur. Siyasal gelişme kavrayışının bilimin güvenilir ölçütleri aracılığı ile ideolojiyle bağının sözde koparılarak ideolojik işlevsellik kazanması, Amerika'nın dünya üzerinde üstünlük kurma çabasından bağımsız olarak görülmemiştir. Bu sürece kaynaklık eden temel, Amerikan siyaseti ve dış politikasıdır. Geliştirme misyonunun siyasal boyutuna karşılık gelen ve siyaset bilimi disiplini içinde üretilen siyasal gelişme kavrayışı, Amerikan dış politikasının izlediği seyre göre konum almıştır. İki kutuplu bir dünyanın dış politika çıkarları az gelişmiş ülkeleri, kapitalist toplumsal formasyonun belirlediği kampa dâhil etmek ya da sosyalizmin ya da komünizmin çekiciliğine kapılmalarını engellemek olarak ortaya çıkmıştır. Siyasal gelişme kavrayışının 1970'lerin başına kadar tarihsel koşullarla bağlantısı özellikle Doğu Bloku'na verilen mücadele içinde anlam kazanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin Doğu Bloku'na dâhil olmasını engelleme kaygısı bu kavrayışın dönemsel koşullarla bağlantısının başlangıcıdır. Siyasal gelişme kavrayışı bu sistem içerisinde Amerikan siyaset bilimi içinde beslenerek Amerika'nın 'Hür Dünya'nın ya da kapitalist blokun önderi olma vasfını sürdürmesinin ve bunun meşruluk zemininin oluşturulmasının adeta bir aracı haline gelmiştir.

Hür Dünya'ya dâhil olmak için modernleşme ve demokratikleşme adeta ön koşul haline gelmiştir. Demokratikleşmenin sınırını ise, Amerikan çıkarları tayin etmiştir. Sınırları aşan bir demokratikleşme tehlikesi olursa, düzen ve istikrar kelimelerinin telaffuz edilip, demokratik kazanımların törpülenmesi yoluna gidildiğini çalışmada da belirtmiştik. Sözü edilen demokrasi, liberal, biçimsel özelliklere vurgu yapan, elit grupların kontrolünde ve halkın izlemekle yetindiği Amerikan tarzı bir demokrasidir. Zaman zaman karalansa da, demokrasinin siyasal gelişme kavrayışı açısından bir üst dil işlevi gördüğünü tarihsel gelişmeler doğrulamıştır.

Bilimsellik pek çok alanda olduğu gibi bu alanda da güvenli bir zırh oluşturarak ideolojik olunmadığının ya da Amerikan çıkarlarına hizmet edilmediğinin göstergesi olarak sunulmuştur. Bu çaba Amerikan siyaset bilimini olumsuz anlamı ile ele alarak karşı çıktığı ideolojik olma sürecine yönelmiştir. Çalışmada söz konusu sürece zemin hazırlayan kuramsal ve metodolojik gelişmeler Amerikan siyaset bilimi çerçevesinde tartışılmıştır. Pozitivist siyaset teorisi kapsayıcılığı altında gelişen tüm bu unsurlar siyasal gelişme kavrayışının değerlerden, ideolojiden arınmış salt bilimsel bir kavram olduğunu ortaya koyma çabasının bir ürünü olarak karşımıza çıkmıştır. Olgusal değerlendirme ile sınırlandırılan bilimsellik anlayışı ile sorgulama, tartışma ve eleştiri yollarının kapatılıp mevcut düzen diğer bir deyişle Amerika öncülüğündeki üstünlüğün pekiştirilmesi mümkün hale gelmiştir. Olması gereken, tartışılması ya da eleştirilmesi gereken bir husus somut bilimsel verilerin dışında bir alan bulamamıştır. Sayısal, somut ve tespit edici nitelikteki önermelerin dışına çıkmak bilimin dışına çıkmak anlamına gelmiştir. Bilimin dışına çıktığında gelişmeye ya da ilerlemeye dair söylenecek söz ideolojik olarak ya da bilim dışı olarak mahkûm edilmiştir. Bilim her dönemde tarihsel ve dönemsel koşullardan etkilenmiştir. Bilimin gerçeklikle ya da gerçekliğin temsili ile ilişki ayrı ve çok boyutlu bir tartışma alanıdır. Ancak pozitivism öncülüğünde yaygınlaşan *bilimsellik* yaklaşımı söz konusu olduğunda bilim; klasik sömürgecilik sistemindeki müdahale araçlarından çok daha farklı bir şekilde araçsal hale gelmiştir. Amerikan siyaset bilimi ise Amerikan siyaseti ve dış politikası ile

iççe geçerek bilimi araçsallaştırmış, diğer bir deyişle ideolojik bir işlevselliğe dönüştürmüştür. Diğer ülkeler ve özellikle biçimsel olarak sömürgecilikten yeni kurtulmuş ülkeler açısından siyasal gelişme kavrayışı Amerikan siyaset bilimi içinde merkezi bir konuma yerleşerek, söz konusu ideolojik inşa sürecinin somut bir çerçevesini oluşturmuştur. Diğer bir deyişle Amerikan siyaset bilimi *bilimcilik* ile kendini koruma altına alırken; bilimselliği sorgulanır bir hale gelmiştir. Bu durumda pozitivism öncülüğünde keskinleşen bilim ve ideoloji ayrımı ve bu ayrım üzerinden bilime yüklenen işlev, Amerikan siyaset bilimini bizzat karşı çıktığı ideolojik boyuta sürüklemiştir.

KAYNAKLAR

- Almond, G. A. (1966), Political Theory and Political Science, *American Political Science Review*, 60 (4). 869-879.
- Almond, G. A. (1987), The Development of Political Development, M. Weiner ve S.P. Huntington içinde, *Understanding Political Development* (s.437-490), Boston: Little Brown.
- Almond, G.A., Coleman, J. (1960), *The Politics of the Developing Areas*, Princeton: Princeton University Press.
- Almond, G. A., Verba, S. (1965), *The Civic Culture: The Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Boston: Little Brown and Co.
- Apter, D. E. (1955), *The Gold Coast Transition*, Princeton: Princeton University Press.
- Apter, D. E. (1961), *The Political Kingdom in Uganda: A Study in Bureaucratic Nationalism*, Princeton: Princeton University Press.
- Ball, T. (1993), American Political Science in Its Postwar Political Context. J. Farr., R. Seidelman içinde, *Discipline and History: Political Science in the United States*, (s. 207-221). Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Bell, D. (2001), *On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties, with the Resumption of History in the New Century*, New York: Free Press.
- Binder, L. (1961), *Religion and Politics in Pakistan*, Berkeley, University of California Press.
- Binder, L. vd. (1971), *Crises and Sequences in Political Development*, Princeton: Princeton University Press.
- Bodenhimer, S. J. (1970), The Ideology of Developmentalism: The American Paradim-Surrogate for Latin American Studies, *Berkeley Journal of Sociology*, 15, 95-137.
- Chomsky, N. (1998), Soğuk Savaş Ve Üniversite, N. Chomsky içinde, *Soğuk Savaş ve Üniversite* (s.187-207), çev. Musa Ceylan, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Coleman, J. S. (1958), *Nigeria: Background to Nationalism*, Berkeley, University of California Press.
- Coleman, J. S. (1965), *Education and Political Development*, Princeton: Princeton University Press.
- Cumings, B. (2000), Sınır Kayması Soğuk Savaş Döneminde ve Sonrasında Bölge Araştırmaları ve Uluslararası Araştırmalar, C. Simpson içinde, çev. Musa Ceylan, *Üniversiteler ve Amerikan İmparatorluğu* (s.167-178), İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Çelik, S. K. (2003), Marksizm, Pozitivizm ve Siyaset, B. Ünlü vd. içinde, *Marksizm ve...* (s. 193-206), Ankara: İmge Kitabevi.
- Dahl, R. A. (1961), The Behavioral Approach in Political Science: Epitaph for a Monument to a Successful Protest, *The American Political Science Review*, 55 (4), 763-772.
- Diamond, S. (1992), *Compromised Campus: The Collaboration of Universities with the Intelligence Community*, New York: Oxford University Press.
- Duroselle, J.B. (1952), Area Studies: Problems of Method, *Unesco International Social Science Bulletin*, 4 (4), 636-646.
- Eagleton, T. (2005), *İdeoloji Giriş*, çev. Mutlalip Özcan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Easton, D. (2002), Political Science in the United States, D. Easton içinde, *The Development of Political Science, A Comparative Survey*, (s. 275-290). New York: Routledge.
- Farr, J., Seidelman, R. (1993), *Discipline and History: Political Science in the United States*, Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Gendzier, I. L. (1985), *Managing Political Change Social Scientist and the Third World*, Boulder & London: Westview.
- Gendzier, I. L. (1995), *Development Against Democracy: Manipulating Political Change in the Third World*, Washington: Tyrone Press.
- Gendzier, I. L. (2000), Tekrar Çal Sam Kalkınma Pratiği ve Savunusu, C. Simpson içinde, çev. Musa Ceylan, *Üniversiteler ve Amerikan İmparatorluğu*, (s. 85-116), İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Giddens, A. (2001), *Siyaset, Sosyoloji ve Toplumsal Teori*, çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yayınları.
- Grew, R. (1978), *Crises of Political Development in Europe and the United States*, Princeton: Princeton University Press.
- Hallowell, J.H. (1944), Politics and Ethics, *The American Political Science Review*, 37 (4), 639-655.
- Heindel, R. J. (1950), *The Present Position Foreign Area Studies in the United States: A Post-Conference Report*, New York: Social Science Research Council.

- Higgott, R. A. (1983). *Political Development Theory*, Routledge: Croom Helm.
- <http://www.americanrhetoric.com/speeches/harrystrumanddoctrine.html>, Erişim tarihi: 05.02.2012.
- Huntington, S. P. (1967), Siyasal Gelişme ve Siyasal Bozulma, çev., E. Özbudun, *AÜHFD*, 1(4), 55-107.
- Huntington, S. P. (1969), *Political Order in Changing Societies*, 2. Basım, New Haven: Yale University Press.
- Huntington, S. P. (1971), The Change to Change, *Comparative Politics*, (3) 3, 283-321.
- Huntington, S. P., ve Dominguez, J. I. (1975), *Siyasal Gelişme*, Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları.
- Isaac, J. C. (1987), *Power and Marxist Theory A Realist View*, NewYork: Cornell University Press.
- Kesaris, P. (1981), *Documents of the National Security Council: First Supplement*, Frederick: University Publications of America.
- Kesselman, M. (1973), Order Or Movement? The Literature of Political Development as Ideology, *World Politics*, 26 (1), 139-154.
- Kim, K. I. (1997), Genealogy of the Idiographic vs. the Nomothetic Disciplines, The Case of History and Sociology in the United States, *Review*, (20)3/4, 421- 464.
- Köker, L. (2008), *İki Farklı Siyaset, Bilgi Teorisi-Siyaset Bilimi İlişkileri Açısından Pozitivizm ve Eleştirel Teori*, Ankara: Dipnot Yayınları.
- La Palombara, J. (1963), *Bureacracy and Political Development*, Princeton: Princeton University Press.
- La Polambara, J. Ve Weiner, M. (1966), *Political Parties and Political Development*, Princeton: Princeton University Press.
- Lambert R. ve Barber, E. G. (1984), *Beyond Growth, The Next Stage in Language and Area Studies*, Washington: Association of American Universities.
- Larrain, J. (1979), *The Concept of Ideology*, London: Hutchinson Publishing.
- Lee, R. (2007), Karmaşıklık Çalışmaları, R. Lee ve I. Wallerstein içinde, çev. Aysun Babacan, *İki Kültürü Aşmak* (s. 244-261), İstanbul: Metis Yayınları.
- Leys, C. (1996), *The Rise and Fall of Development Theory*, Nairobi, Indianapolis ve London: EAEP.
- Lipset, S. M. (1986), *Siyasal İnsan*, çev. Mete Tunçay, Ankara: Teori Yayınları.
- Mclellan, D. (1999), *İdeoloji*, çev. Ercüment Özkaya, Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Miller, E.F. (1972), Positivism, Historicism and Political Inquiry, *The American Political Science Review*, 66 (3), 796-817.
- Montes, A. L. (2007), Bölgesel Analiz Kategorileri: Latin/o Amerikancılıklar, R. Lee ve I. Wallerstein içinde, çev. Aysun Babacan, *İki Kültürü Aşmak* (s.207-232), İstanbul: Metis Yayınları.
- Morgenthau, H. J. (1952), Area Studies and the Study of International Relations, *Unesco International Social Science Bulletin*, (4) 4, 647-654.
- NSC 129/1 (1986), United States Objectives and Policies with Respect to the Arab States and Israel, *Foreign Relations of the Unites States 1952-1954*, (9).
- O'Brien, D. C. (1972), Modernization, Order and the Erosion of a Democratic Ideal: American Political Science 1960-70, *Journal Of Development Studies*, (8)2, 351-378.
- Overseas Programs of Private Nonprofit American Organizations, Report No.3 (1965), *Winning the Cold War: The U.S. Ideological Offensive, Subcommittee On International Organizations and Movements*, Washington: H.Res. 84, 25 May.
- Packenham R.A. (1973), *Liberal America and Third World*, Princeton: Princeton University Press.
- Philip Mosely Papers, University of Illinois, box 13, Operations Research Office to Mosely, 28 Şubat 1949 ve box 18, Paul Langer to Mosely, 11 Mayıs 1953.
- Preston, P.W. (1996). *Development Theory An Introduction*, Blackwell.
- Price, H. B. (1955). *The Marshall Plan and Its Meaning*, Ithaca: Cornell University Press.
- Pye, L. (1963), *Communications and Political Development*, Princeton: Princeton University Press.
- Pye, L., Verba S. (1965), *Political Culture and Political Development*, Princeton: Princeton University Press.
- Pye, L. (1966), *Aspects of Political Development*, Boston, Toronto: Little Brown and Company.

- Pye, L. (1975). The Confrontation between Discipline and Area Studies, L. Pye içinde, *Political Science and Area Studies Rivals or Partners*, (s. 3-22), Bloomington ve London: Indiana University Press.
- Raymond, G. (1978) (Ed.). *Crises of Political Development in Europe and the United States*, Princeton: Princeton University Press.
- Reisch, G.A. (2005), *How the Cold War Transformed Philosophy To the Icy Slopes of Logic*, New York: Cambridge University Press.
- Rogowski, R. (1978), Review: Rationalist Theories of Politics: A Midterm Report, *World Politics*, 30 (2), 296-323.
- Ross, D. (1991), *The Origins of American Social Science*, Cambridge: Cambridge University.
- Sandbrook, R. (1976) , The 'Crisis' in Political Development Theory, *Journal of Development Studies*, (12)2, 165-185.
- Sarıbay, A. Y. (2000), *Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Simpson, C. (2000), Üniversiteler, İmparatorluk ve Bilginin Üretimi. C. Simpson içinde, çev. Musa Ceylan, *Üniversiteler ve Amerikan İmparatorluğu*, (s. 19-38). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- SSRC, (1950), *Items*, June.
- SSRC, (1944-45), *Annual Report*
- Şaylan, G. (2002), *Postmodernizm*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Tilly, C. (1975), *The Formation of National Studies in Western Europe*, Princeton: Princeton University Press.
- Timur, T. (2000), *Toplumsal Değişme Ve Üniversiteler*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Walker, J. L. (1966), A Critique of the Elitist Theory of Democracy, *The American Political Science Review*, 60 (2), 285-295.
- Wallerstein, I. (1998), Alan Araştırmalarının Öngörülme Sonuçları, Noam Chomsky içinde, çev. Musa Ceylan, *Soğuk Savaş ve Üniversite*, (s.209-243), İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Ward, R. E., Rustow D. (1964), *Political Modernization in Japan and Turkey*, Princeton, Princeton University Press.
- Zabcı, F. (1999), Liberalizm ve Siyasal Çoğulculuk: Klasik Çoğulculuğa Genel Bir Bakış, *Mürekkap*, (13), 215-234.
- Zinn, H. (1998), Soğuk Savaş Döneminde Tarih Siyaseti. Noam Chomsky içinde, çev. Musa Ceylan, *Soğuk Savaş ve Üniversite*, (s. 65-98). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Zolberg, A. (1966), *Creating Political Order: The Party-States of West America*, Chicago: Chicago University Press.